

291.199
พ 836 ป

ของดีจากชิเบต

ของดีจากชิเบต

ของดีจากอินเดีย

รวมเรื่องน่ารู้เกี่ยวกับพุทธศาสนาในอินเดีย

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก
จันทบุรี

หอสมุดแห่งชาติ
~~หอสมุดแห่งชาติสาขาคณะสงฆ์~~

พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์

จัดพิมพ์

เนื่องในโอกาสที่ทะเลสาบมอญครั้งที่ ๑๘

เสกขะเยื่อนประเทศไทย

วันที่ ๑๑ - ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๐

ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๑๐

ศูนย์บริการข้อมูลข่าวสารและสารนิเทศ

กรมการศึกษานานาชาติและสังคมวิทยา
กรุงเทพฯ

กองบรรณานุกรม

หนังสือพิมพ์และวารสาร
และเอกสารพิมพ์

เลขอ้างอิง

๑๗.

๒๙๔.๒๙๒

เลขหมู่

๗ ๘๓๖๗

เลขทะเบียน

๗. ๖๘๕๐๑๓

รายได้ทั้งหมดจากการจำหน่าย หรือได้รับจาก
ผู้บริจาค สมทบทุนช่วยเหลือผู้ลี้ภัยจากธิเบต

๒๐ สังกัดหอสมุดแห่งชาติ

หอสมุดแห่งชาติ

๑๐๐๐ ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ - ๒๕๐๑

สารบัญ

คำนำ	๑
คำอธิบายของผู้แปล	๕
รับเสด็จทะเลลามะ	๕
พุทธศาสนาแบบธิเบต	๑๕
สังสารจักร	๒๓
สมุดภาพอธิบายพระวินัยแบบวัชรญาณ	๔๕

คำนำ

การที่ทะเลลามาเสด็จมาประเทศไทยครั้งนี้ พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ขอต้อนรับพระองค์ท่านด้วยความยินดียิ่ง ในฐานะที่ทรงเป็นประมุข ทั้งทางศาสนาและอาณาจักรของประเทศพุทธศาสนา พร้อมกันนั้น เราก็รู้สึกอยู่ว่าประชาชนเราทั้ง ๆ ที่เป็นพุทธศาสนิก แต่ส่วนมากมักไม่สู้จะรู้เรื่องพุทธศาสนาของธิเบตเท่าไรนัก ฉะนั้น การที่องค์ประมุขของลัทธินิกายดงกล้าวเสด็จมาคราวนี้ จึงไม่แต่จะเชื่อมและกระชับความสัมพันธ์ทางพระศาสนากับฝ่ายเราเท่านั้น หากยังเป็นโอกาสอันดี ที่เราจะจะได้ศึกษา ทำความเข้าใจเกี่ยวกับแง่ต่าง ๆ ของลัทธินิกายฝ่ายธิเบตด้วย เพราะการเข้าใจกันและกันนั้นแหละคือรากฐานแห่งมิตรภาพอันแท้จริง ยิ่งเป็นการเข้าใจหลักความเชื่อถือและหลักปฏิบัติของพุทธสาวกด้วยกันด้วยแล้ว ย่อมจะมีผลได้ในทางธรรมแต่ฝ่ายเดียว นับเป็นกุศลสัมมาทิฐิโดยแท้ นอกไปจากนี้แล้ว ธิเบตยังมีวิธีการทางด้านพระศาสนาบางอย่างที่ได้รับความสรรเสริญมากจากโลก ควรอย่างยิ่งที่เราจะเอาใจใส่เกี่ยวกับวิธีระบับดับทุกข์ของเพื่อนร่วมสังสารวัฏของเรา

อนึ่ง ประเทศไทยเรากับประเทศธิเบต ก็มีอะไรคล้ายกันหลายอย่าง นักปราชญ์ราชบัณฑิตของเราแต่ก่อนได้พยายามศึกษาและตีแผ่ความรู้เกี่ยวกับธิเบตให้ชาวเราได้รู้

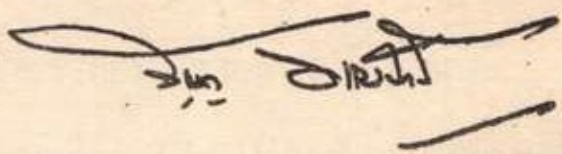
อยู่เนื่อง ๆ เช่นเรื่อง **ลัทธิของเพื่อน** ของเสฐียรโกเศศ และ นาคะประทีป และ **พุทธประวัติ** ฉบับของร็อกฮิล ที่ราชบัณฑิตยสภาจัดพิมพ์ เป็นต้น แต่ความรู้นั้น ๆ เรามักจะได้จากฝรั่งซึ่งเป็นคนนอก มิใช่ผู้มีศรัทธาปสาทะในพระศาสนา ครั้นมาบัดนี้ เรามีพระธิเบตมาจำพรรษาอยู่ที่นี่ มีชาวต่างประเทศที่ถือพุทธศาสนาตามลัทธินิคายธิเบต อยู่ในกรุงเทพ ฯ นับว่าเป็นโอกาสอันดีที่เราจะศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับวิถีทางแห่ง พุทธธรรมตามแบบของธิเบตได้โดยตรง พุทธสมาคมและองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์ แห่งโลกก็ได้ลงพิมพ์ความรู้นั้น ๆ ในนิตยสารภาษาอังกฤษด้วยบ้างแล้ว ทางสำนักพิมพ์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทยก็เคยตีพิมพ์เรื่องปรัชญาปารมิตา ออกเป็นภาษาอังกฤษ *The Wisdom Gone Beyond* ซึ่งนับเป็นเครื่องหมายแห่งความร่วมมือ ร่วมใจกันของพุทธศาสนิกชนหลายฝ่าย ได้พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ประทานคำนำให้ เป็นเกียรติแก่หนังสือนั้น และได้ทราบข่าวบรรดาผู้รู้ในต่างประเทศ พากันยกย่องหนังสือเล่มนี้มาก ทางภาคภาษาไทย ก็ปรากฏว่ามีผู้แปลพระอัฐชีวิตประวัติ ขององค์ทะไลลามะออกแพร่หลายอยู่พอสมควร ทั้งยังมีเรื่องของท่านมิลาเรปะลงทะยอย อยู่ในนิตยสารของชาวพุทธด้วยเนื่อง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นนิมิตอันดีที่จะช่วยให้เราเข้าใจ ธิเบตในทางที่ถูกที่ควร

ณ โอกาสการเสด็จมาประเทศไทยขององค์ทะไลลามะคราวนี้ พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยเห็นควรจะขยายวงความรู้เกี่ยวกับธิเบตในทางที่ถูก ให้กว้างขวางออกไปอีก จึงมอบให้นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ บรรณาธิการนิตยสารภาษาอังกฤษ **วิสาขบูชา** ประจำ ปี ของสมาคม เป็นผู้รวบรวมเรื่องต่าง ๆ จากท่านผู้ทรงคุณวุฒิที่พำนักอยู่ในประเทศนี้ เพื่อนำมาแปลและจัดพิมพ์ รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ มีปรากฏอยู่ในคำอธิบายของ ผู้แปล ข้างท้ายนี้แล้ว

ผู้เขียน ผู้แปล มิได้รับค่าตอบแทนแต่ประการใด และการตีพิมพ์ ก็ได้มูลนิธิ อาเซียออกค่าใช้จ่ายให้ทั้งสิ้น ข้าพเจ้าจึงขอแสดงความขอบคุณบุคคลและสถาบันดังกล่าว ไว้ ณ ที่นี้ด้วย

อนึ่ง หนังสือนี้มีได้จำหน่ายตามปรกติ สมาชียุวพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย
ยุวพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย บรรณาธิการ สังคมศาสตร์ปริทัศน์ และชมรม
ปริทัศน์เสวนา ของกลุ่มนิสิตนักศึกษาต่างมหาวิทยาลัย รับอาสาช่วยจำแนกแจกจ่าย
ให้แก่บุคคลต่าง ๆ ทางพุทธสมาคมก็จะส่งให้สมาชิกเช่นเดียวกัน ท่านที่ได้รับหนังสือ
เป็นอภินิทนาการ จะยินดีทำบุญตอบแทนค่าหนังสือนี้เป็นมูลค่าเท่าใดก็ได้ แล้วแต่
ศรัทธา เราจะนำเงินทั้งหมดที่รวบรวมได้ ถวายองค์ทะไลลามะ เพื่อช่วยเหลือผู้ลี้ภัย
ชาวทิเบต ที่ถูกคอมมิวนิสต์คุกคาม จนต้องละบ้านเกิดเมืองนอน ไปอยู่ในประเทศต่าง ๆ

ขอท่านที่ประสงค์จะช่วยเพื่อนร่วมทุกข์ ได้โปรดส่งเช็คหรือธนบัตรถึงเหรียญ
พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ฯ เลขที่ ๔๑ ถนนพระอาทิตย์ ในพระนคร (ส่งจ่าย ป.ณ.
บางลำภู) ข้าพเจ้าขออนุโมทนาในส่วนกุศลของทุกท่านที่กรุณาช่วยเหลือชาวทิเบต
ในครั้งนี้ หนังสือที่เหลือจะวางจำหน่ายต่อไป แต่ก็เก็บรายได้ทั้งหมด ส่งไปช่วย
ผู้ลี้ภัยชาวทิเบตนั่นเอง.

นายกพุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์
วันปวารณา พ.ศ. ๒๕๑๐

คำอธิบายของผู้แปล

เรื่องทั้งหมดที่นำมาแปลนี้ สองเรื่องแรกเป็นข้อเขียนของนายจอห์น โบลเฟลด์ ซึ่งเคยเป็นอาจารย์อยู่ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และบัดนี้ทำงานอยู่ที่องค์การอิก้าเฟ่ ท่านผู้นี้เขียนประเดิมให้ด้วยเรื่อง “รับเสด็จทะเลลามา” ตั้งผู้อ่านจะทราบได้ว่า ทะเล ถูกดะไล หรือ ดาไล ลามะ ฟีต เป็นการเรียกตามอักษรโรมันไปอย่างหลง ๆ นั่นเอง ส่วนเรื่อง “พุทธศาสนาแบบธิเบต” นั้น ผู้เขียนดัดแปลงมาจากต้นฉบับเดิมที่ได้แสดงปาฐกถา ณ การประชุมพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกที่เชียงใหม่เมื่อปีกลายนี้ อนึ่ง รูปสังสารจักรที่นำมาลงไว้ในเล่ม ก็ได้รับอนุญาตให้ถ่ายจำลองมาจากต้นฉบับท่านผู้นี้ ใครที่สนใจในตัวผู้เขียน อาจอ่านอัตชีวประวัติได้จากเรื่อง *The Wheel of Life* by John Blofeld ส่วนภาพองค์ทะเลลามา นั้น บุตรชายเลขาธิการองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกเป็นผู้ฉาย เมื่อคราวพระองค์ท่านเสด็จผ่านมาประเทศนี้

คำอธิบายเรื่อง “สังสารจักร” นั้น พระขันติปาโล (ชาวอังกฤษ) แห่งวัดบวรนิเวศเป็นผู้เขียน นอกจากนี้ ท่านยังเขียนภาพสังสารจักรสมัยใหม่ไว้ที่กุฏิท่านด้วยเสียดยี่คราวนี้ทุนจำกัด จึงต้องตัดคำอธิบายเกี่ยวกับภาพของท่านเองออกเสีย เพราะ

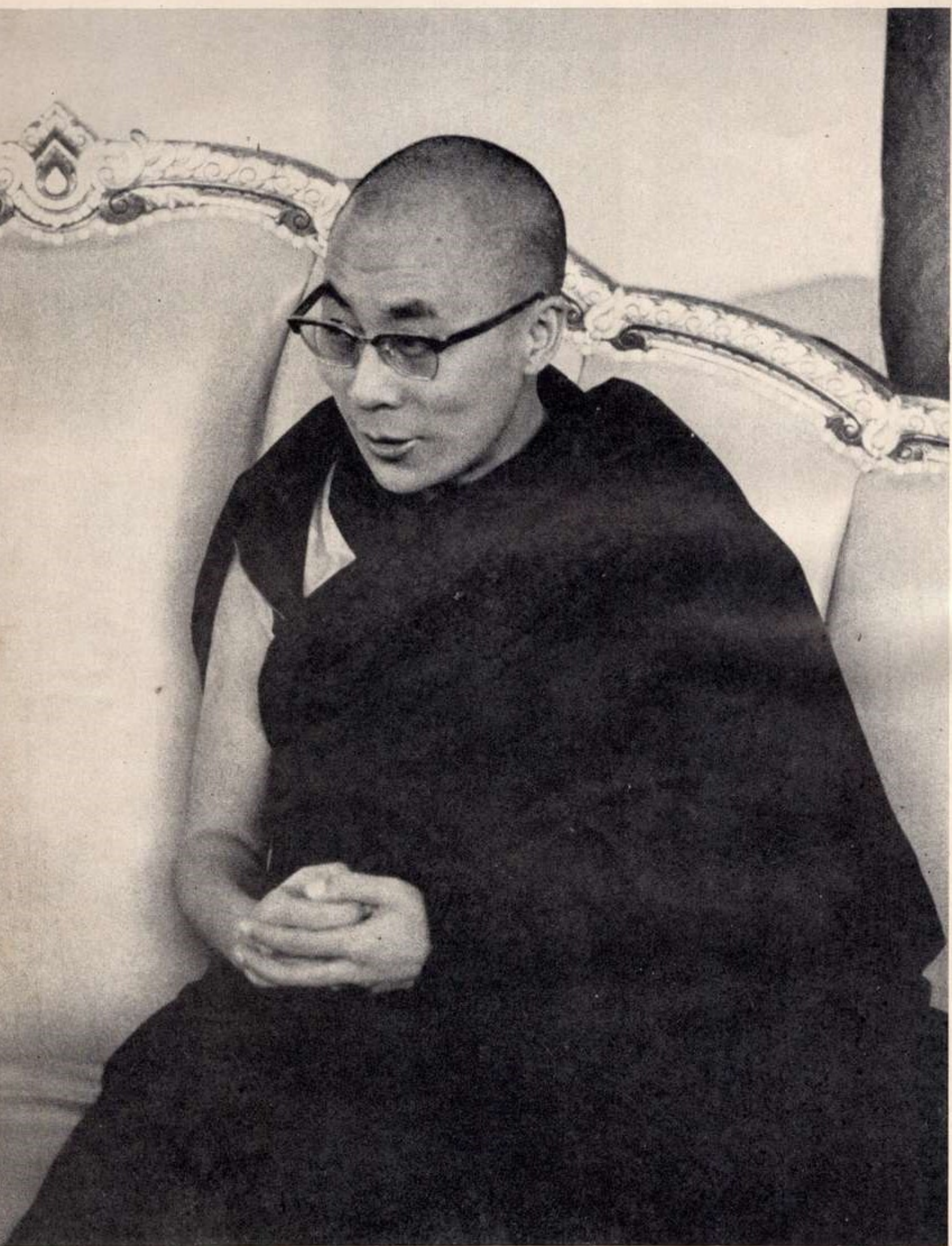
ไม่อาจลงพิมพ์ภาพสี่ได้อีก แต่ก็หวังใจว่ารูปต่างๆ และต้นฉบับภาษาอังกฤษทั้งหมดนี้ จะได้นำลงใน *วิสาขบูชา* ฉบับต่อไป อนึ่ง เฉพาะการแปลเรื่องนี้ ข้าพเจ้าได้ขอให้ พระมหาอุทัย โปธิวิโส ป. ๙ วัดทองนพคุณ ธนบุรี ช่วยตรวจตราแก้ไขให้เข้ากับทาง ฝ่ายเถรวาทเราด้วย และคำแปลพระสูตรสันสกฤตนั้น พระปาสาทิโก (ชาวเยอรมัน) เป็นผู้แปลจากภาษาเดิมเป็นภาษาอังกฤษ

สมุทภาพอธิบายพระวินัยของฝ่ายวัชรญาณนั้น เคยตีพิมพ์ต้นฉบับภาษาอังกฤษอยู่ใน *วิสาขบูชา* ฉบับประจำปี พ.ศ. ๒๕๐๙ แล้ว ข้าพเจ้าเห็นว่าควรแปลออกมาเพื่อให้ พระเถรานุเถระฝ่ายเราเข้าใจเรื่องพระปาฏิโมกข์ของนิกายฝ่ายธิเบตบ้าง รูปภาพต้น ฉบับเดิมเป็นของท่านอุบเทน กัลซัง रिโมปะเซ พระธิเบตที่อยู่ในประเทศไทย บัดนี้ ท่านผู้นี้ได้แปลภาษาเดิมออกเป็นภาษาฮินดี แล้วพระนาคเสน (ชาวอินเดีย) แห่ง วัดเบญจมบพิตรจึงแปลเป็นภาษาอังกฤษอีกทีหนึ่ง พระขันติปาโลรับหน้าที่แปลสำนวน ตัดทอนและขยายความ มุ่งความเข้าใจ ยิ่งกว่ารักษาพยัญชนะ ข้าพเจ้าเองก็ดำเนิน วิธีเดียวกัน ได้วานนายนั้นทะ เจริญพันธุ์ เขียนรูปลายเส้นให้เห็นชัดเจนอีกด้วย

นอกจากนี้ ยังมีอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าอยากแปล คือคัมภีร์ธิเบตที่ว่าด้วยมรณะ *The Tibetan Book of the Death* ด้วยข้าพเจ้าเห็นว่า พวกเรายังให้ความสำคัญ แก่มรณกาลไม่พอ เรายังติดโลกนี้กันมากเกินไป แลหนังสือเล่มนี้ก็เป็นทีที่กล่าวขวัญกัน มาก ในหมู่นักจิตวิทยาชั้นนำ เช่น เจ.ซี. ยุง เป็นต้น เพื่อนฝรั่งในนี้หลายคนก็ดูจะ ศึกษาหนังสือนี้กันอย่างเอาจริงเอาจัง แต่ผิอูญยังไม่เป็นโอกาส จึงต้องขอจดไว้ก่อน

ข้าพเจ้าขอขอบคุณท่านเจ้าของเรื่องเดิม ขอขอบคุณทุกท่านที่ช่วยเหลือในงานคราวนี้ และขออุทิศน้ำพักน้ำแรงถวายองค์ทะเลลामะ ผู้เป็นสัญลักษณ์ของธรรมะ ซึ่งถูกอธรรม รุกราน ให้ต้องเสด็จออกนอกประเทศเป็นการชั่วคราว ข้าพเจ้าขอตั้งจิตอธิษฐานให้ พระองค์ท่านและบรรดาสาวก ได้กลับคืนสู่ธิเบตเป็นปกติสุขต่อไป ในกาลข้างหน้า อันไม่ช้านี้ เพื่อทำนุบำรุงรักษาพระศาสนาของพระตถาคตเจ้าไว้ให้สะอาดบริสุทธิ์สืบไป

ส. ศ.

รับเสด็จทะเลลามา

พวกเรารู้สึกตื่นเต้นยินดีมาก ที่องค์ทะเลลามาจะเสด็จมากรุงเทพฯ เหตุการณ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ ยังคงฝังอยู่ในความทรงจำของเราเป็นอย่างดี ในคราวที่องค์ทะเลลามา ประมุขของธิเบตทั้งในทางศาสนาและอาณาจักร ต้องเสด็จออกจากพระราชนิเวศ ใน กรุงลาสา ข้ามเทือกเขาหิมาลัยอันใหญ่หลวง เพื่อให้พ้นเงื้อมมือจีนคอมมิวนิสต์ เมื่อมีข่าว ว่าเสด็จข้ามพรมแดน เข้าสู่อินเดียได้โดยสวัสดิภาพ หลังกจากเผชิญภัยในการเดินทางอัน แส่นทุรกันดาร เป็นเวลาหลายสัปดาห์ ย่อมพาให้ชาวโลกรู้สึกโล่งใจ หายห่วง จำเดิม แต่บัดนั้นมา พระองค์ท่านก็มีได้อยู่หนึ่ง หากทรงกระทำทุก ๆ อย่าง เพื่อช่วยชาวธิเบตผู้ ลี้ภัยเป็นเรือนหมื่น ๆ พร้อมกันนั้น ก็ทรงเพียรที่จะประกาศพระพุทธศาสนา และ พยายามรักษาวัดนธรรมดั้งเดิมของธิเบตไว้ พระกรณียะต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นข้อจูงใจ ให้ชาวโลกเคารพนับถือพระองค์ท่านทั่ว ๆ ไป ไม่ว่าเขาจะถือลัทธิศาสนาไหนก็ตาม และชาวโลกพากันสงสารเห็นใจชาวธิเบตยิ่งขึ้นอีกเป็นอันมาก แต่ในขณะเดียวกัน ชาว โลกน้อยคนนักที่จักเข้าใจสถานะขององค์ทะเลลามา เพราะว่าเราไม่รู้เรื่องธิเบตกันน้อย เหลือเกิน จนยากที่จะหาใครที่จะอธิบายให้เราได้ทราบว่า ทะเลลามา มีความหมาย เพียงใด

คำว่า *ลามะ* นั้น แท้ที่จริง มีความหมายคล้ายคำว่า *อาจารย์* มาก ที่ธิเบต *ลามะ* หมายถึงผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในด้านพุทธศาสนา ไม่ว่าเขาจะเป็นพระหรือคฤหัสถ์ก็ตาม คำว่า *ทะเล* มิใช่ภาษาธิเบต หากเป็นภาษามงโกล แปลว่า “กว้างใหญ่” หรือนัยหนึ่ง *ทะเล* นั่นเอง ฉะนั้น ศัพท์ *ทะเลลามะ* จึงเป็นคำผสมของสองภาษา คือ ธิเบตและมงโกล ซึ่งฝรั่งรับมาจากจีนอีกต่อหนึ่ง ตามปกติชาวธิเบตหาได้ใช้คำนี้ไม่ เวลาจะเอ่ยถึงองค์พระประมุขย่อมใช้คำว่า *คยาว่า ริมโปเช* หรือชัยรัดนะ ชาวธิเบตจะใช้ศัพท์ *ทะเลลามะ* ก็ต่อเมื่อเวลาพูดกับชาวต่างประเทศเท่านั้น แม้พระองค์ท่าน บัดนี้ทรงใช้คำนั้น เวลารับสั่งหรือทรงพระนิพนธ์เกี่ยวกับพระองค์เอง

ตำแหน่ง *ทะเลลามะ* มีความสำคัญสืบเนื่องมาจากความเชื่ออันเก่าแก่ของชนธิเบต โดยที่เป็นชาวพุทธ คนพวกนี้ย่อมจะเชื่อมั่นในเรื่องการเกิดใหม่ และเชื่อกันว่าคนที่มียานาจิตตสูงนั้น เมื่อดับขันธไปแล้ว ย่อมมาเกิดใหม่ในโลกนี้ ทั้งยังอาจสามารถค้นพบท่านผู้นั้นได้ด้วย ท่านพวกที่รู้แน่ว่ากลับชาติมาเกิดนั้น ในบรรดาชาวธิเบตและมงโกลมีเป็นเรือนร้อย เรียกกันว่า *ตรุลกู* และในบรรดาท่านตรุลกูเหล่านี้ ที่สำคัญที่สุดและเคารพนับถือกันมากที่สุดย่อมได้แก่ท่าน *คยาว่า ริมโปเช* หรือนัยหนึ่ง *ทะเลลามะ* ซึ่งในปัจจุบัน ได้ทรงอุปถัมภ์ในสถานะและตำแหน่งนี้เป็นครั้งที่ ๑๔ แล้ว คือทรงเป็นทั้งพระราชาและพระสังฆราชของธิเบต รวมกันอยู่ในองค์เองพร้อมเสร็จ ท่านที่เวียนกลับมาเกิดถึง ๑๔ ครั้งนี้ เป็นที่เชื่อกันว่ามาจากอำนาจของพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งเมตตากรุณาธรรมในทางพุทธศาสนา ด้วยเหตุฉะนั้น ชาวธิเบตจึงเคารพสักการะองค์ทะเลลามะ ในฐานะพระมหากษัตริย์และสกลมหาสังฆปริณายกพร้อม ๆ กันไป ทั้งยังถือเสมือนว่าทรงเป็นอะไร ๆ ยิ่งไปกว่านี้อีกด้วยเป็นอันมาก

ทะเลลามะ องค์แรกเสด็จดับขันธไปนานกว่า ๕๐๐ ปีมาแล้ว แต่โดยที่ทะเลลามะแต่ละองค์ทรงผนวชเป็นเณร แต่เมื่อชนมายุยังน้อย ย่อมไม่มีพระหน่อจะสืบเชื้อสาย

เช่นพระราชมหากษัตริย์ทั่ว ๆ ไป และทะเลลามะองค์ใหม่ก็มีได้เลือกกันขึ้นมาอย่าง
พระสันตปาปาของลัทธิศาสนาคริสต์ การสืบตำแหน่งมีขึ้น โดยก่อนที่ทะเลลามะจะ
สิ้นพระชนม์ชีพ ย่อมจะตรัสบอกเป็นนัยว่าจะไปประสูติใหม่ที่ไหน หลังจากนั้นย่อม
เป็นหน้าที่ของนักปราชญ์และศาสนบัณฑิต ทั้งพระและมรวาส จะพึงค้นหา ใช้เวลา
ท่องเที่ยวไปตามที่ต่าง ๆ เป็นเวลาแรมปี จนกว่าจะพบเด็กเกิดใหม่ซึ่งมีบุคลิกลักษณะ
ตรงตามนัยดังที่ทะเลลามะตรัสบอกไว้ ทั้งยังต้องทดสอบเด็กน้อยนั้นจนสิ้นสงสัย เมื่อ
ได้ตั้งประสงค์แล้ว ก็ประกาศว่าค้นพบองค์ทะเลลามะแล้ว เพื่อความร่วมมือยินดีของ
ประชาชนชาวธิเบตทุกถ้วนหน้า

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ ตอนทะเลลามะองค์ที่ ๑๓ จะสิ้นพระชนม์ชีพนั้น ได้ทรงแสดง
พระประสงค์ไว้ว่าจะไปทรงถือสมภพใหม่ทางภาคตะวันออกของธิเบต ทางเขตแขวงอัมโด
(ซึ่งแผนที่จีนเรียกว่าชิงไห่ และในภาษามงโกลเรียกว่าโกโกโนร์ แปลว่าทะเลสาบ
น้ำเงิน) หลังจากนั้นสองปี ได้เริ่มการค้นหาทะเลลามะกันขึ้น คณะค้นคว้าต่าง ๆ
ประกอบไปด้วยพระผู้ทรงสมณศักดิ์และขุนนางผู้ใหญ่ แต่ล้วนเป็นผู้คงแก่เรียน มีท่าน
ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินธิเบตเป็นผู้อำนวยความสะดวก หลังจากนั้นหลายเดือน คณะ
หนึ่งสังเกตเห็นปรากฏการณ์และสัญลักษณ์ต่าง ๆ จึงเดินทางตามสิ่งซึ่งประจักษ์นั้นไป
จนถึงสถานที่ซึ่งมีชื่อว่า ตักดัสเตอร์ ณ ที่นั้น เด็กอายุ ๓ ขวบ คนหนึ่งรู้จักหัวหน้าคณะ
ทันทีทั้ง ๆ ที่ท่านผู้นั้นปลอมตนเป็นคนไช่ ครั้นยื่นสิ่งของต่าง ๆ ให้ เด็กก็เลือกเอาแต่
สิ่งซึ่งเป็นขององค์ทะเลลามะที่ ๑๓ เท่านั้น ไม่ยอมรับเอาสิ่งอื่นเลย ทั้งยังค้นพบมหา
สัญลักษณ์ต่าง ๆ ตามร่างกายของทารกอีกด้วย คณะสำรวจตรวจดูแล้ว จึงแน่ใจได้ว่า
ค้นพบองค์ทะเลลามะ

ณ พ.ศ. ๒๔๘๑ ได้เชิญเสด็จทะเลลามะองค์ใหม่ อายุ ๔ ขวบ เข้ากรุงลาสา ท่าม
กลางประชาชนที่เฝ้าร้องแสดงความยินดี ปีต่อมา ก็ได้อภิเษกขึ้นเป็นองค์พระประมุข

แห่งพระศาสนาและอาณาจักรของธิเบต โดยมีท่านเวดิงริมโปเซ เป็นผู้สำเร็จราชการ
ทะเลลามะองค์ใหม่ทรงพระปรีชามาก ได้เริ่มทรงศึกษาเมื่อพระชนม์ ๖ พรรษา พระ
อาจารย์แต่ละคนก็ล้วนเป็นเลิศในวิชาของตน ทรงศึกษาทั้งวิทยาศาสตร์ และวิชาทาง
โลกต่าง ๆ ตลอดจนพระธรรมวินัยและฝึกฝนปฏิบัติองค์เจริญภาวนาตามแนวแห่งพระ
บรมครูด้วย เมื่อพระชนม์ได้ ๑๓ พรรษา จึงเสด็จเข้าทรงศึกษา ณ มหาวิทยาลัยสงฆ์
แห่งวัดเสราและเตรปุง ซึ่งต้องตอบโต้สนทนาปัญหาธรรมและปรัชญา ต้องเรียนรู้
ตรรกศาสตร์ คณิตศาสตร์พระคัมภีร์มัธยมมิกะและปรัชญาปารมีตา และศึกษาพระวินัย
พระอภิธรรม และหลักลัทธิวัชรยานด้วย ทั้งนี้โดยไม่จำเป็นต้องเฝ้าถึงว่าต้องศึกษาวรรณคดี
ธิเบตที่สำคัญ ๆ ตามปกตินั้น การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่ธิเบตกินเวลาราว ๆ ๒๐
ปี แต่ในกรณีองค์ทะเลลามะนี้ ทรงสำเร็จการศึกษาชั้นมหาบัณฑิตทางอภิปรัชญาโดย
สอบได้เกียรตินิยมชั้นดีเลิศ เมื่อพระชนม์เพียง ๒๕ พรรษา เท่านั้น ต้องนับว่าทรงร่ำ
เรียนได้รวดเร็วมาก ทรงได้รับสมญาจากมหาวิทยาลัยว่านรสีห์แห่งหิมาลัย

ควรตราไว้เสียในที่นี้ด้วยว่า บรรดาตรุลุกุ หรือท่านที่รู้ได้ว่ากลับชาติมาเกิดนั้น แม้
จะเป็นเด็กเพียงใดก็ตาม ในบรรดาผู้ที่ลี้ภัยมาจากธิเบตนั้น แต่ละคนเป็นนักเรียนที่
เก่งกล้าสามารถทั้งสิ้น พวกมิจนาทิสฐิที่ไม่ยอมรับความคิดเรื่องตายแล้วเกิด ย่อมจะ
อธิบายว่าเด็กที่ได้รับยกให้เป็นตรุลุกุย่อมได้รับการศึกษาอย่างดีที่สุดแต่เมื่ออายุยังน้อย
ส่วนพุทธศาสนิกชนย่อมเข้าใจความข้อนี้ได้ไม่ยาก เพราะคนดี เรียนดี มีความบริสุทธิ์
สะอาดในทางจิตมาแต่ชาติก่อน ย่อมมีพรและความสามารถพิเศษในชาตินี้

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓ กองทัพจีนแดงได้บุกเข้าไปในธิเบต เวลานั้นทะเลลามะมีพระ
ชนม์เพียง ๑๖ พรรษา แต่ก็ได้ทรงบัญชาการบริหารประเทศเอง แทนผู้สำเร็จราชการ
ทรงพยายามที่จะให้ประเทศต่าง ๆ ในโลกเข้าช่วยเหลือธิเบต แต่ก็ไร้ผล จึงต้องทรง
พยายามหาทางปรองดองกับจีนคอมมิวนิสต์ ขอให้รัฐบาลจีนรับรองเอกราชของธิเบต แต่

ก็หาได้ผลไม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗ ทะไลลามะทรงรับคำทูลเชิญของเมาเซตุง ให้เสด็จ
ไปปักกิ่ง แต่ก็ไม่ได้รับคำมั่นสัญญาจากรัฐบาลปักกิ่งในเรื่องสถานภาพของทิเบต จึง
ต้องเสด็จกลับกรุงลาสาด้วยความผิดหวัง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙ อินเตียฉลองยี่สิบห้า
พุทธศตวรรษก่อนหน้าเราปีหนึ่ง องค์ทะไลลามะก็ได้เสด็จไปร่วมงานพุทธชยันตี เกือบ
ทรงตัดสินพระทัยไม่เสด็จกลับทิเบต ครั้นทรงได้รับคำยืนยันจากจีนว่าจะเคารพเอกราช
ของทิเบต ให้ปกครองตนเองได้ โดยไม่มีการแทรกแซงจากมหาอำนาจ จึงเสด็จกลับ
ประเทศ ใน พ.ศ. ๒๕๐๐ แต่แล้วสถานการณ์ก็เลวร้ายลงตลอดเวลา จนถึงกับว่า
เจ้าพนักงานจีนในกรุงลาสาเตรียมจะลอบนำองค์ทะไลลามะ ไปกรุงปักกิ่งในปี พ.ศ.
๒๕๐๒ ประชาชนพากันอ่อนวอนขอให้เสด็จกลับไปแล้ว จนถึงกับต้องวางอุบาย ให้
เสด็จออกจากพระสมณราชนิเวศได้โดยไม่มีใครสังเกต เมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๒
นั้น เป็นอันเริ่มเสด็จโดยทางอันทุรกันดาร ผ่านเทือกเขาสูงใหญ่ ไปจนถึงอินเดีย

ตั้งแต่นั้นมา รัฐบาลอินเดียได้รับรองพระองค์ท่านอย่างดี หน้าที่ประทับให้ทางแถบ
เทือกเขาหิมาลัย พวกผู้ลี้ภัยชาวทิเบตก็ตามเสด็จมาสมทบอยู่ด้วยในอินเดียเป็นเรือนหมื่น
พระองค์เองก็หาได้ประทับอยู่หนึ่งไม่ แต่ละวันตื่นบรรทมแต่ตีห้าและไม่เข้าที่บรรทมจน
ห้าทุ่ม พระศาสนกิจประกอบไปด้วยการไหว้พระสวดมนต์ เจริญสมาธิภาวนา ทรงศึกษา
พระคัมภีร์ต่าง ๆ ทั้งพระสูตรและพระคาสตร์ ทั้งยังทรงรับแขกที่มาเฝ้าเป็นจำนวนมาก
ไม่ว่าเขาผู้นั้นจะเป็นใครก็ตาม โปรดให้เข้าเฝ้าได้เสมอ บ้างก็มาขอให้ประทานพร
บ้างก็มาขอพระโอวาท บ้างก็มาฟังพระคำรัส นอกจากนี้ก็ทรงศึกษาคดีโลกอยู่เสมอ
โดยเฉพาะกวีวิทยาศาสตร์ แม้ตามปกติจะรับสั่งกับชาวต่างประเทศโดยอาศัยล่าม แต่
บัดนี้ก็ทรงเรียนรู้ภาษาอังกฤษจนเข้าพระทัยมากแล้ว และทรงอ่านหนังสืออังกฤษ
กว้างขวางมากด้วย แม้กระนั้นก็ยังปรากฏว่ามีเวลาทรงพระนิพนธ์ว่าด้วยพระพุทธ-
ศาสนาอีกด้วย หาไม่ก็ทรงควบคุมการแปลงานนิพนธ์ทางด้านพระศาสนาจากภาษา
ทิเบตที่ถ่ายทอดออกเป็นอังกฤษ ฮินดี และภาษาอื่น ๆ แลโดยที่ทรงเป็นองค์พระ

ประชุมในทางโลกอยู่ด้วย ก็ย่อมต้องทรงดูแลสุขทุกข์ของประชาชนชาวธิเบตผู้ลี้ภัยทั้งหลาย
ทั้งในอินเดีย เนปาล สิบิม และภูฏาน ตลอดไปจนผู้ที่ไปอยู่ยังแดนไกลโพ้นถึงยุโรปและ
สหรัฐ ในเมืองไทยเรานี้ก็มีพระธิเบตมาอยู่ ชาวธิเบตผู้ลี้ภัยเหล่านี้มักเป็นคนจนเอา
มาก ๆ ต้องการที่อยู่อาศัยให้ ต้องให้โอกาสให้ได้รักษาวัดนธรรมประเพณีอันดีงามของ
ธิเบต เพื่อจะได้คงอยู่และตกทอดต่อไปถึงลูกหลาน งานต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นพระภาระ
อันหนักขององค์ทะไลลามะ แม้กระนั้น ก็ทรงเชื่อมั่นอยู่เสมอว่าวันหนึ่งข้างหน้า ธิเบต
จะได้รับอิสรภาพ รับผู้ลี้ภัยต่าง ๆ กลับคืนบ้านเกิดเมืองนอนของตน

องค์ทะไลลามะต้องพระประสงค์มานานแล้วที่จะเสด็จเยือนประเทศที่ถือพุทธต่าง ๆ
โดยเฉพาะประเทศไทย เหตุเพราะเป็นประเทศที่ประชาชนส่วนใหญ่ถือพระพุทธศาสนา
และมีองค์เอกอัครพุทธศาสนูปถัมภก แลในบรรดาประเทศที่ถือพุทธต่าง ๆ นั้น บัดนี้
เข้าใจข้อแตกต่างระหว่างลัทธินิกายกันขึ้นมากแล้ว แม้มหายานอย่างธิเบตและเดรวาท
อย่างไทย จะมีอะไรภายนอกต่างกันอย่างมากก็ตาม แต่ลึกลงไปภายใน ให้ถึงแก่น
พระศาสนาแล้ว ก็หาข้อแตกต่างแต่อย่างใดไม่ เราคงเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ ร่วมสังสาร
วัฏฏ์ ซึ่งยึดพระรัตนตรัยเป็นธงชัยด้วยกันทั้งสิ้น ฉะนั้นการที่องค์ทะไลลามะเสด็จมา
เยือนประเทศไทยคราวนี้ เราประชาชนชาวไทยจึงยินดียิ่งนัก และเราเชื่อว่าการที่ทรง
สังสรรค์สนทนากับชนชั้นนำชาวพุทธในเมืองเรา จะช่วยให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและ
กัน เกิดความเป็นปึกแผ่นของพุทธศาสนิกชนทั่วไป ความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียว
กันของชาวพุทธย่อมเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ถ้าเราต้องการจะประกาศพระสัทธรรมให้แพร่
หลายไปทั่วโลกซึ่งกำลังเผชิญกาลวิกฤตอยู่ในบัดนี้ สันติสุขตามนัยดังที่พระบรมศาสดา
ทรงสั่งสอนเท่านั้นที่จะรักษาโลกนี้ไว้ได้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่เราผู้เป็นชาวพุทธจะต้องช่วย
กันทำหน้าที่อันนี้

เราขอน้อมรับเสด็จองค์ทะไลลามะด้วยความตื่นเต้นใจ ขอให้การเสด็จมาประเทศไทย
คราวนี้ จะมีผลดีแก่ชาวไทย ชาวธิเบต ตลอดจนชาวพุทธทั่วทั้งโลกด้วยเทอญ

พุทธศาสนาแบบธิเบต

เราอาจกล่าวได้ว่าธิเบตเป็นตัวอย่างอันดีที่แสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนาได้นำสันติสุขมาสู่ประเทศนั้น ตามปรกติ ชาวเขามักไม่ใช่คนที่มีอารยธรรมสูง หรือมีก็เมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้เอง ชาวเขามักเป็นชนที่แบ่งแยกกันออกเป็นก๊กเป็นเผ่า และมักรบราฆ่าฟันกันและกัน แม้ในปัจจุบันนี้ ก็มีพวกชาวเขเป็นอันมากที่ยังไม่มีภาษาเขียนเป็นของตนเอง แต่ที่ธิเบตนั้น โดยที่พุทธศาสนาได้แพร่เข้าไปหลายศตวรรษมาแล้ว จนถึงกับมีอักษรที่คิดขึ้นเป็นพิเศษเพื่อการพระศาสนา ก่อนหน้านั้น ชาวธิเบตเป็นชนชาติที่ชอบการสงคราม แต่ด้วยอิทธิพลของพุทธศาสนา จึงเป็นเหตุให้กลายเป็นผู้ไฝห่าสันติอย่างยิ่ง และเป็นชาวเขาที่มีระดับอารยธรรมสูงส่งมาก นักปราชญ์ธิเบตอาจสนทนาได้ตอบกับผู้รู้คนใดในโลกก็ได้ ในปัญหาเรื่องปรัชญา อภิปรัชญาและศาสนคดีในเรื่องเหล่านี้ นักปราชญ์ธิเบตไม่น้อยหน้าใครเลย

พุทธศาสนาเข้าไปถึงธิเบตจากอินเดียตั้งแต่เมื่อราว ๆ พุทธศตวรรษที่สิบสอง พอถึงพุทธศตวรรษที่สิบหกก็ยี่ดราลงม่นี่ในประเทศนั้น

พุทธศาสนาของธิเบตถือตามพระพุทธรูปแบบคัมภีร์โดยเคร่งครัด เน้นหนักไปตามลัทธิมหายานะและปรัชญาปรมิตา การแปลพระไตรปิฎกออกเป็นภาษาธิเบตนั้น ชำระ

สำเร็จเรียบร้อยเมื่อราวพุทธศตวรรษที่สิบแปด พระคัมภีร์ของธิเบตแบ่งเป็นกัณยกุระ (ซึ่งรวมได้ ๑๘๐ เล่ม ว่าด้วยพระวินัย พระสูตร และตันตร) และตันกยุระ ซึ่งรวมพระอภิธรรม พระอรรถกถาและฎีกาอื่น ๆ อีก ๒๒๕ เล่ม การแปลจากสันสกฤตเป็นธิเบต ใช้คณะนักแปลอินเดียและธิเบตร่วมด้วยกัน ผลงานปรากฏว่าสำเร็จอย่างดีเยี่ยม ถึงกับอาจกล่าวได้ว่า ถ้าจะแปลกลับไปเป็นภาษาสันสกฤต ก็จะได้คำเดิม คำต่อคำแทบทุกคำ

พุทธศาสนาในธิเบตคล้ายกับในประเทศอื่น ๆ ตรงที่แบ่งออกเป็นนิกายต่าง ๆ มีทั้งหมดสี่นิกายด้วยกัน ในจำนวนนี้ สามนิกายสืบสายตรงลงมาจากพระอาจารย์เจ้าชาวอินเดีย นิกายแรกชื่ออนิงมา ท่านบัทมสัมภวาเป็นผู้ตั้งขึ้น ท่านผู้นี้มีชีวิตอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่สิบสามสิบสี่ เป็นที่รู้จักกันในนามว่าคุรุริมโปเช หรือนัยหนึ่งคุรุรัตน์นั่นเอง นิกายที่สองชื่อศากยะ อันสืบสายมาแต่ท่านอดิศะ นักปราชญ์อินเดีย ซึ่งมีชีวิตอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่สิบหก — สิบเจ็ด นิกายถัดมาชื่อการคยุปะ ซึ่งท่านนโรปะชาวอินเดีย เป็นเจ้านิกาย ท่านมิลาเรปะ พระธิเบตที่มีชื่อเป็นเลิศในทางกวีนิพนธ์และวิทยานิพนธ์ ก็อยู่ในนิกายนี้ นิกายสุดท้ายชื่อเกลุคปะ นิกายนี้นับเป็นมหานิกาย แลไม่ย่อนดอยไปถึงอาจารย์อินเดีย หากพระธิเบตชื่อต๋องชปะ ตั้งขึ้นเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๒๐ นี้เอง

การสอนและการปฏิบัติของนิกายต่าง ๆ เหล่านี้ หาได้แตกต่างกันมากมายไม่ ที่จำต้องมีนิกายก็เพราะพุทธศาสนิกชนชาวธิเบตต้องมีครู ครูของตนที่สืบสายย้อนไปถึงนโรปะ ก็ย่อมหมายความว่าตนอยู่ในนิกายการคยุปะ ถ้าครูของตนสืบสายย้อนหลังไปจนถึงต๋องชปะ ก็หมายความว่าตนอยู่ในนิกายเกลุคปะ ทำนองเดียวกับที่อุปัชฌาย์อาจารย์บวชเรียนมาตามสายไหน ศิษย์ก็เป็นสมาชิกอยู่ในนิกายนั้นนั่นเอง ไม่มีข้อแตกต่างทางพระธรรมวินัยเท่าไรนัก แต่ในนิกายทั้งหมดนี้ เกลุคปะต่างไปจากนิกายอื่น ๆ ตรง

ที่สมาชิกส่วนใหญ่ย่อมออกบวชเป็นบรรพชิต ส่วนนิกายทั้งสามนั้น ลามะหรือครูอาจารย์ เป็นพระก็มี เป็นคฤหัสถ์ก็มาก แม้กระนั้นคนที่เป็สมาชิกในนิกายนี้ก็พร้อมที่จะไป ศึกษากับครูอาจารย์แห่งนิกายอื่น เพราะไม่มีการแก่งแย่งแข่งดีกันในเรื่องนิกาย

พุทธศาสนาแบบธิเบตน่าสนใจเป็นพิเศษ เพราะเหตุสองประการ ที่น่าสนใจ สำหรับพุทธศาสนิกชนก็เพราะการฝึกจิตนั้น ธิเบตมีวิธีที่ดีมากมายหลายอย่าง และที่น่าสนใจสำหรับคนทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นพุทธศาสนิกหรือไม่ ก็คือ ธิเบตรับการสอน แบบที่มีอยู่ ณ มหาวิทยาลัยนาลันทา มารักษาไว้ได้จนปัจจุบัน โดยที่มหาวิทยาลัย แห่งนั้นศูนย์สันวีธีการเดิมไปแล้ว กล่าวคือไม่สอนเพียงแต่พุทธศาสนา หากสอน อายุรศาสตร์ ตรรกศาสตร์ โหราศาสตร์ และศาสตร์อื่น ๆ อีก เห็นจะพูดได้ว่าการ เรียนชั้นอุดมศึกษาที่ธิเบตนั้น คงสภาพเดิมอยู่ได้เรื่อยมา กว่าพันปี และยังคงเป็นอยู่ ได้เช่นนั้นแม้ในบัดนี้ หากเราใคร่ทราบว่ที่มหาวิทยาลัยนาลันทาสัมัยโบราณศึกษากันอย่างไร เราก็อาจไปหาท่านลามะรูปใดคนหนึ่งก็ได้ แล้วขอเล่าเรียนกับท่าน ถ้าท่านสอนให้ ท่านก็จะใช้วิธีดังที่สอนกันเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๐ นั้นแล

ในทุกประเทศที่รับนับถือพุทธศาสนา ความเชื่อดั้งเดิมของชาวบ้าน จะเข้ามา ผสมกับเปลือกนอกของพุทธศาสนาเสมอ ที่ธิเบตก็เช่นเดียวกัน แต่แก่นแท้ของพระ ศาสนาก็คงเหมือนกันทั่วไปทุกแห่งหน คนที่เข้าถึงพระศาสนาพ้นเปลือกนอกเข้ามา ย่อมยึดตามหลักของพระพุทธธรรมโดยเคร่งครัด . และอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อ ประชากรของธิเบตนั้น มากมายยิ่งนัก ดังข้าพเจ้าจะได้กล่าวถึงบ้างในตอนต่อไป

ก่อนที่จะเอ่ยถึงหลักปฏิบัติใหญ่ ๆ ของธิเบต ข้าพเจ้าใคร่ขอกล่าวแก่ความเข้าใจผิด เกี่ยวกับพุทธศาสนาในธิเบตเสียก่อน ความเข้าใจผิดนี้มีอนุสนธิสืบมากกว่าแปดสิบปี เพราะมิชชันนารีอังกฤษคนหนึ่งชื่อแวกเดล เป็นคนรังเกียจพุทธศาสนามาก ถึงกับ เขียนว่าพระพุทธรูปคืออากุศลทรนรก เพราะเสียพระทัยที่ไม่ได้รับราชสมบัติ จึงเสด็จ

หนีออกมา และเผชิญทุกข์เรื่อยมาแต่นั้น คน ๆ นี้แต่งหนังสือเล่มใหญ่ ที่ก่อให้เกิด
ความเข้าใจผิดเกี่ยวกับพุทธศาสนาในธิเบต ผู้เขียนไม่เข้าใจเนื้อหาสาระอะไรเลย แม้
หมอนี้จะตายจากไปแล้ว แต่หนังสือเล่มนั้น (ชื่อ *พุทธศาสนาแบบธิเบต Tibetan
Buddhism by Waddell*) ยังมีตีพิมพ์อยู่ ใครอยากรู้เรื่องพุทธศาสนาแบบธิเบต เป็น
มักชวนให้อ่านหนังสือเล่มนี้ เพราะชื่อเป็นเหตุ โดยหารู้ไม่ว่าหนังสือเล่มนี้เขียนขึ้น
โฆษณาชวนเชื่อ เพื่อโค่นล้างทำลายพุทธศาสนา

ที่คนส่วนมากเข้าใจผิดเกี่ยวกับพุทธศาสนาในธิเบตก็ตรงในข้อที่ว่าพระธิเบตมีเมียได้
ที่เข้าใจไว้เชวไปก็เพราะฝรั่งมักไปแปล *ลามะ* ว่าพระ แท้ที่จริง หมายถึงอาจารย์ ผู้
เชี่ยวชาญในทางปริยัติและปฏิบัติต่างหาก เมื่อข้าพเจ้าพามาบรรยายและบุตรไปกาลิมปอง
ใครที่นั่นก็พากันเรียกข้าพเจ้าว่า ลามะอังกฤษ ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าคน ๆ นั้นคือเมียคือลูก
ของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าย่อมเป็นพระไปไม่ได้เลยเป็นอันขาด ลามะนั้นจะเป็นพระหรือ
ฆราวาสก็ได้ ถ้าเป็นพระเรียกว่า *เคง* ต้องถือสิกขาบทกว่า ๒๕๐ ข้อ เช่นเดียวกับ
พระมหายานอื่น ๆ พร้อมกันนั้นในหลายต่อหลายนิกาย ครูอาจารย์ชั้นลามะเป็น
คฤหัสถ์ มิได้เป็นเคง หากสอนแนวฝึกหัดปฏิบัติธรรมให้แก่สานุศิษย์ได้ แต่แล้วผู้คน
ก็ยังหลงว่าลามะคือพระอยู่ได้เรื่อย ๆ

ที่นี้ ข้าพเจ้าจะขอกล่าวถึงคุณลักษณะพิเศษของพุทธศาสนาแบบธิเบต

การที่จะเป็นลามะได้ หมายความว่าต้องฝึกหัดอบรมจิตเป็นเวลานานมาก ตามวัด
ใหญ่ ๆ ในกรุงลาสาสนั้น ทำหน้าที่คล้ายมหาวิทยาลัย ต้องไปเรียนกันที่นั่นประมาณ
ยี่สิบปี จึงจะสำเร็จถึงขั้นคหุฏฐิบัณฑิต (*เคง*) ซึ่งเท่ากับเป็นหมอได้ในทางจิต ถ้า
เราเปรียบกับประเทศอื่น ๆ ก็จะเข้าใจเหตุผลได้ดี เพราะในประเทศทั้งหลายนั้น กว่า
ใครจะเรียนจบถึงขนาดเป็นนายแพทย์ได้ ต้องใช้เวลาไม่น้อยกว่าเจ็ดปี จึงจะรักษา

โรคได้ ก็พุทธศาสนานั่นเป็นเรื่องของจิตใจ ซึ่งยากแก่การเข้าใจว่าร่างกายหลายเท่านี้ จำต้องใช้เวลาศึกษาฝึกฝนนานเป็นพิเศษ ด้วยเหตุฉะนั้น เกจิหรือหมอทางศาสนาจึงต้องใช้เวลาอยู่ในวัดถึงยี่สิบปี

พุทธศาสนิกชนชาวธิเบตถือว่าความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์นั้นพิเศษนัก ชาวธิเบตหนุ่ม ๆ ที่ฝากตัวเป็นลูกศิษย์ใคร มักไปอยู่ใกล้ท่านผู้นั้น และปรนนิบัติท่านดังบุตรกับบิดา คอยรับคำสั่งสอนจากท่านอยู่เนื่องนิตย์ เพื่อจะได้เรียนรู้สภาวะจิตของท่านผู้เป็นอาจารย์ ตลอดจนบุคลิกลักษณะและความสามารถของท่าน อาจารย์ก็จะสอนศิษย์เป็นคน ๆ ไป ใช้วิธีการสอนที่เหมาะสมแก่อุปนิสัยและความสามารถของศิษย์แต่ละคน เพราะเหตุที่อาจารย์มีความสำคัญแก่ศิษย์ถึงเพียงนี้ เวลาทำพิธีบูชาพระ ชาวธิเบตมักกล่าวคำประณามว่า

นโมคุรุเบ นโมพุทฺธายะ นโมธรรมายะ นโมสังฆายะ

คือเริ่มแสดงความเคารพต่อครูก่อน ทั้งนี้มิได้มีความว่านับถือครูยิ่งกว่าพระรัตนตรัย แต่เพราะศิษย์จะรู้คุณของพระไตรรัตน์ได้มากน้อยเพียงใด ก็เพราะอาศัยอาจารย์เป็นผู้สอนให้ก่อน ฉะนั้นศิษย์จึงเป็นหนี้ครูอยู่อย่างมากมาย ในการที่มีโอกาสได้รู้ซึ่งถึงพระธรรม

ที่ธิเบต มีระบบการฝึกหัดอบรมสมาธิมากมายหลายแบบ ทั้งนี้ก็เพราะครูแต่ละคนย่อมรู้ดีว่าวิธีไหนจึงจะเหมาะสมแก่ศิษย์ ด้วยศิษย์แต่ละคนมีภูมิปัญญา การศึกษา บุคลิก และระดับความรู้ทางธรรมแตกต่างกัน ครูจึงต้องดัดแปลงแก้ไขกระบวนการสอนให้พอเหมาะพอควรแก่ศิษย์เป็นคน ๆ ไป แต่แม้วิธีทางจะผิดแผกแตกต่างกันไปอย่างไรก็ตาม ผลบั้นปลายที่มุ่งถึงก็ดุจเดียวกันนั่นเอง

บางคนมักมีทัศนคติไปในทางที่ว่า การปฏิบัติที่มีได้ถูกต้องดังที่กล่าวไว้ในพระไตรปิฎก ย่อมเป็นวิธีที่ผิด แต่ความจริงนั้น สมเด็จพระบรมศาสดาเองก็ตรัสอธิบายเกี่ยว

กับพระสัทธรรมว่า อะไรก็ตามที่ไม่ทำให้เกิดความสุขแก่ตนและคนอื่น ย่อมถือได้ว่า
นั้นมิใช่ธรรมมิใช่วินัยมิใช่สัตตศาสนา และอะไรก็ตาม ที่ทำให้เกิดความสุขแก่ตน
และคนอื่น ย่อมถือได้ว่านั้นคือธรรม นั่นคือวินัย นั่นคือสัตตศาสนา ตามพระพุทธพจน์
ดังกล่าว เราย่อมสรุปลงได้ว่าพระบรมครูย่อมประทานพุทธานุญาตให้ใช้วิธีการใหม่ ๆ
หรือการปฏิบัติแบบต่าง ๆ อันมีรากฐานต้นตอมาจากพุทธธรรม เพื่อจะนำบุคคลให้
เข้าถึงการตรัสรู้ในที่สุด และระหว่างปฏิบัติอยู่นั้น ก็ยังเกิดความสุขแก่เขาเองและคน
อื่น ๆ

กฎหัตถ์ที่ต้องประสงค์จะศึกษาการฝึกหัดอบรมจิต ย่อมจะต้องประกอบบุรพกิจอย่างยาก
มากพอสมควร สมมติว่าถ้าเราไปหาลามะท่านใดท่านหนึ่ง ขอให้ท่านช่วยสอนการ
ฝึกสมาธิให้ ประการแรก ท่านจะทดสอบ ให้เราทำการบางอย่าง เป็นขั้นต้น
เช่นว่า เราจะต้องถวายอภิวาท อัฐฐาঙ্গิกประดิษฐ์ เป็นจำนวนแสนครั้งก่อน และ
แต่ละครั้งเริ่มด้วยการยืนขึ้นและคุกเข่าลง ก้มกายลงกราบกับพื้น แล้วยืดตัวออกนอนราบ
แล้วยกมือทั้งสองขึ้นเหนือศีรษะ แล้วลุกขึ้นยืนดังเดิม การกระทำดังกล่าวมีคุณเป็น
เอนก คือเป็นการแสดงความเคารพต่อพระรัตนตรัย เป็นการแสดงความถ่อมตน และ
เป็นการออกกำลังกายดีสำหรับผู้ที่นั่งภาวนามาเป็นเวลานาน ๆ นอกจากการถวาย
อภิวาทเป็นจำนวนแสนครั้งดังกล่าวแล้ว ยังมีบุรพกิจอื่น ๆ อีก เป็นต้นว่า ท่องบ่น
มนต์คาถา ชนิดที่ไม่เพียงแต่ใช้ปากว่าไปเท่านั้น หากต้องกำหนดจิตตามความหมาย
ของคาถานั้น ๆ ด้วย การภาวนาเช่นนี้ก็ต้องทำเป็นจำนวนแสนครั้งอย่างเดียวกัน
ด้วยเหตุฉะนั้น กว่าจะเสร็จบุรพกิจเป็นเบื้องต้น ก็เกินเวลาปีหนึ่งหรือสองปี โดยที่
ต้องปฏิบัติเช่นนั้นอยู่เกือบตลอดเวลา

พุทธศาสนาแบบธิเบตย้ำในเรื่องเอกภาพของกาย วาจา ใจ บุคคลจะเป็นพุทธ
ศาสนิกชนที่ดีได้ ต้องชำระกายวาจาและใจให้สะอาดพร้อม ๆ กันไป คือนอกจากถวาย

อภิวาทต่อพระรัตนตรัยตั้งกล่าวแล้ว ชาวธิเบตยังชอบถือบุญยাত্রาไปเป็นระยะทางไกลๆ อีกด้วย ณ ตามสถานศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ข้าพเจ้าเคยพบชาวธิเบตและชาวมงโกลที่ไม่มีสมบัติอะไรติดตัว ไม่มีแม้แต่ทรัพย์สินเงินทอง แต่ก็เดินทางด้วยเท้ากันมาเป็นเวลา ๒ หรือ ๓ ปี กว่าที่จะถึงจุดหมายปลายทาง และแล้วก็ต้องเดินกลับสู่บ้านเดิมโดยใช้เวลาเท่า ๆ กับขามา ในขณะที่อยู่ ณ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์นั้น พวกบุญจาริกจะถวายอภิวาทเป็นจำนวนพันหนึ่งถึงหมื่นครั้ง ภาวนามนต์และกำหนดจิตให้แน่วแน่พร้อมกันไป ในขณะที่กระทำการต่าง ๆ อยู่เนิ่น ๆ นั้นย่อมเป็นการฝึกกายวาจาและใจ พร้อม ๆ กันไปในขณะเดียวกัน เมื่อประกอบบุรพกิจครบถ้วน เป็นที่พอใจของท่านผู้เป็นลามะแล้ว ท่านก็จะเริ่มทำพิธีครอบให้ แสดงว่ารับให้เป็นศิษย์ของท่าน หมายความว่าเปิดทางให้ได้มีโอกาสฝึกหัดอบรมจิต ตามแนวแห่งสมาธิภาวนา ก็จะเริ่มฝึกสมาธิได้ก็ต่อเมื่อได้ทำพิธีครอบสำเร็จเรียบร้อยแล้ว

โดยปกติ การปฏิบัติธรรมตามแบบธิเบตนั้น ใช้วิธีบูชาควบคู่กันไปกับการนั่งสมาธิ จะแยกอย่างหนึ่งอย่างใดออกจากกันและกัน หาได้ไม่ ถ้าเจริญสมาธิภาวนาอย่างเดียว โดยไม่ทำพิธีบูชา โยคาวจรก็จะรู้สึกหิยัง ถือว่าตนสำคัญ คิดในใจว่า เราได้ผลสำเร็จถึงปานนั้น ได้มาถึงขั้นนั้น ๆ แล้ว ฯลฯ เพื่อถอนทิฐิมานะเช่นนั้น จึงต้องประกอบพิธีบูชาพระรัตนตรัย โดยการถวายมหาอภิวาทเป็นการฝึกอุปจายณธรรม ความถ่อมตัว และการประกอบพิธีอื่น ๆ ช่วยดวงทางให้เข้าสู่การเจริญสมาธิภาวนาได้ง่ายขึ้น ดังจะได้อธิบายต่อไป คือ ก่อนฝึกสมาธิ ในขณะที่ทำพิธีบูชาอยู่นั้น ให้กำข้าวสารไว้ในมือแต่ละข้าง แล้วทำมือไว้ในท่ามุทธา ภาวนาว่า “สิ่งดีใด ๆ ที่ข้าพเจ้ามีอยู่ทางกายวาจาและใจ บุญกุศลใดที่ข้าพเจ้าได้กระทำให้มาแล้วแต่อดีต บุญกุศลใดอันจะบังเกิดจากการภาวนาในขณะนี้ และบุญกุศลใดอันจะเกิดขึ้นในอนาคต ข้าพเจ้าขอแบ่งส่วนกุศลนั้นเพื่อประโยชน์ของสรรพสัตว์” เมื่อบริกรรมมาถึงเพียงนี้แล้ว ก็ให้ไปรย

ข้าวสารไปในอากาศ ในขณะที่แผ่นส่วนกุศลอยู่นั้น ให้นึกเสียว่าบิฑามารดาเคียงข้างเราอยู่ทางซ้ายและขวา ตรงข้างหน้าเรา อันสมควรเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้านั้น ให้นึกเสียว่าศัตรูเรานั่งอยู่ใกล้ ๆ นี้ ใครก็ตามที่เราเกลียด ที่เราไม่ชอบ ให้เรานึกถึงและเชิญเข้ามานั่ง ณ ที่อันมีเกียรตินี้ เป็นอันว่าเรามีศัตรูอยู่ข้างหน้า บิฑามารดาอยู่ข้างๆ มิตรสหายอยู่รอบๆ และให้นึกถึงสรรพสัตว์ในสกลจักรวาล รวมพร้อมอยู่ด้วยกัน เพื่อถวายอัญชลีแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า การแสดงความเคารพที่เรากระทำแต่ละครั้งนั้น เรากระทำแทนสรรพสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง เมื่อเสร็จพิธีบูชาแล้ว จึงเริ่มเจริญสมาธิภาวนา ซึ่งโดยปกติมักใช้วิธีการเช่นนี้ คือ ให้นึกเห็นภาพสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ข้างหน้า จะเป็นอักขระหนึ่งตัวแทนพระคุณนามแห่งพระพุทธเจ้าก็ได้ หรือจะนึกเห็นเป็นพระพุทธรูปก็ได้ เมื่อเริ่มภาวนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นอยู่นอกตัวเรา เราทำตนประหนึ่งเข้าคอยถวายสักการะพระราชา ครั้นเมื่อเจริญภาวนาถึงขั้นสมาธิ แม้เราจะยังคงเห็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นอยู่นอกตัวเรา แต่เราก็แลเห็นอักขระบางตัวหมุนรอบศูนย์กลางของสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น ครั้นเราเพ่งอักขระแต่ละตัว ในขณะที่หมุนอยู่นั้น ก็จะช่วยให้เราเข้าถึงความเป็นหนึ่งได้ง่ายขึ้น ขั้นตอนต่อไปก็คือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นมาปรากฏในตัวเรา จากศีรษะลงไปถึงภายในร่างกาย ครั้นแล้วก็ให้รู้สึกว่างกายเรานั้นหดลงๆ จนเหลือเท่ากับสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น ซึ่งประมาณเท่านิ้วหัวแม่มือ เมื่อเราและสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว ก็หดตัวลงไปอีก จณฺฐานของสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นหดเข้าไปหาใจกลางและหดต่อไปจนถึงยอด และแล้วยอดสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นก็หายไป เป็นอันว่าเราเข้าถึงสมาธิ

ແລະ ທຸກຄົນຍ່ອມມໍ່ເລືອກການເຂົ້າດຶງສມາດີດ້ວຍວິທີອໍ່ນລຳບາກເຊັ່ນນີ້ ແຕ່ຜູ້ຄົນເປັນອໍ່ນມາດີ ສິ່ງຮວມຂ້າພໍ່ເຈົ້າຢູ່ດ້ວຍ ເຫັນວ່າການຟາວນາດ້ວຍວິທີປັດນີ້ນຢາກ ຫາກແຕ່ວິທີທີ່ກ່າວມາແລ້ວ ນີ້ ເໝາະສຳລັບອຸປະນິສັຍຂອງເຮາຍິ່ງນັກ ຂ່ວຍໃຫ້ຄຸມຈິດດ້ວຍງ່າຍຂຶ້ນ ແລະເຂົ້າດຶງເປັນ ນຶ່ງໄດ້ລຶກຂຶ້ນ ນັບວ່າເປັນການຂ່ວຍໃຫ້ເຂົ້າດຶງສມາດີ ໄດ້ງ່າຍກວ່າວິທີຟຶກສມາດີທີ່ງ່າຍກວ່ານີ້

หลักสำคัญของพุทธศาสนาแบบทิเบตนั้น กล่าวได้ว่าสรุปลงด้วยคำเพียง ๒ คำ คือ ปัญญาและกรุณา ปัญญาเป็นสิ่งที่ซึ่งจะต้องเกิดขึ้นแก่เรา เราจะต้องแสวงหามา ส่วน ฌานนั้นเป็นสิ่งที่ซึ่งเราแสดงออกไปได้ เป็นการกระทำ และเป็นอุบาย ซึ่งจะให้เราได้ มาซึ่งปัญญา คุณธรรมทั้งสองข้อนี้ เมื่อรวมกันถึงขั้นที่สมบูรณ์โดยสิ้นเชิงแล้ว ย่อม ก่อให้เกิดการตรัสรู้ จะขาดอย่างใดอย่างหนึ่ง หาได้ไม่

ที่พุทธศาสนาแบบธิเบตคิดไปจากอื่น คือการนิยมนิยใช้พระคัมภีร์ที่เรียกกันว่าตันตระ
ตันตระคือการสอนให้เรารู้จักใช้ทุกสิ่งทุกอย่างบรรดามีในชีวิตนี้ รวมทั้งกิเลสอาสวะ
ด้วย เพื่อให้เราเข้าถึงพระโพธิญาณ อาจารย์ของข้าพเจ้าเคยสอนข้าพเจ้าให้ยึดปฏิบัติ
ดังนี้ “ให้ถือว่าทุกคนที่ท่านพบเป็นเสมือนพระพุทธเจ้า เขาคอนั้นอาจจะยังไม่เป็น
พระพุทธเจ้าในบัดนี้ แต่เขาก็มีธรรมชาติแห่งพระพุทธะอยู่ในตัวเขา และเขาย่อม
จะเป็นพระพุทธเจ้าต่อไปในอนาคต ฉะนั้น ขอให้ถือว่าเขาเป็นประหนึ่งพระพุทธเจ้า
และให้ประพฤติปฏิบัติต่อเขาดังที่ท่านประพฤติปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้า และขอให้ถือเอา
เสียงทุกเสียงที่ได้ยินเป็นดังเสียงพุทธมนต์ และให้ถือเอาสถานที่ทุกแห่งที่ท่านเห็นว่าเป็นส่วนหนึ่งของพระมหามฤตนครนฤพาน” คำสั่งสอนเช่นนี้ ย่อมนำมาใช้ได้ตี
ในทางปฏิบัติ ข้าพเจ้าเองเคยพักอยู่ที่วัดแห่งหนึ่งในรัฐลิสซิม ตลอดคืน ท่านลามะพากัน
ประกอบพิธีบูชา ตักลงอยู่ตลอดเวลา ข้างล่างนั้น ก็มีเสียงน้ำไหลบ่า
อย่างแรง นับว่าเป็นบรรยากาศที่เหมาะสมแก่การเจริญธรรมปฏิบัติยิ่งนัก ครั้นเมื่อ
ข้าพเจ้ากลับกรุงเทพฯ ได้เพียรที่จะฝึกสมาธิในห้องที่บ้าน แต่นอกบ้านออกไปนั้น
พวกหัดขับสามล้อเครื่อง มักมาหัดขับกันกลางดึก ข้าพเจ้าเพียรสงบระงับสติอารมณ์
เพียงไร เสียงอันน่าหวาดหวั่นนั้นก็เข้ามาสู่โสตประสาททุกครั้ง จนข้าพเจ้ารำพึงว่า
จะฝึกสมาธิได้อย่างไรกัน และแล้วคำสอนของท่านลามะผู้อาจารย์ก็กลับมาเตือนสติ ให้
ถือเอาเสียงทุกเสียงเป็นดังพระพุทธรูป ข้าพเจ้าจึงบอกตัวเองว่า เสียงที่ได้ยินนี้แล

คือเสียงกลองจากบรรดาลามะ และเสียงน้ำจากแม่น้ำไต้วัด และก็ปรากฏว่าได้ผลดียิ่ง
แทนที่เสียงสามล้อเครื่องจะเป็นอุปสรรค กลับกลายเป็นเสียงที่มาช่วยให้ข้าพเจ้าเจริญ
สมาธิภาวนาได้ง่ายกว่าปกติ นี่นับว่าเป็นตัวอย่างประการหนึ่งแห่งอุบายของฝ่ายคันถระ
ถ้าท่านถือเอาได้ว่าสัตว์โลกทั้งมวลเป็นพระพุทธรเจ้า เสียงทั้งหลายเป็นพระพุทธรมณฑ์
และสิ่งต่าง ๆ ที่ล้อมรอบตัวท่านเป็นพระนิพพาน ท่านจะเกลียดมนุษย์ได้อย่างไร
วิธีการคิดเช่นนั้น อย่างน้อย ก็ช่วยระงับความโกรธความริษยา แม้อุบายดังกล่าวจะ
เป็นเพียงขั้นต้นแห่งหนทางไปสู่การตรัสรู้ แต่ก็นับว่าเป็นการวางรากฐานไว้ให้ ได้เป็น
อย่างดี

ปฏิมากรรมและจิตรกรรมของธิเบตนั้น ปรากฏว่ามีพุทธรูปหลายแบบ เทวรูปก็มี
มาก บ้างก็ทำทางเรียบร้อย บ้างทำทางนากิ้ว บางคนคงเห็นแปลก แต่ใครที่เข้าใจ
พุทธศาสนาและธิเบตอย่างลึกซึ้งแล้ว จะได้รับการสั่งสอนว่า รูปต่าง ๆ ที่น่ารักและ
นากิ้วนั้น ล้วนมีอยู่ในตัวเราทั้งสิ้น รูปเคารพที่ทำทางนากิ้ว ทำไว้สร้างไว้ เพื่อ
แสดงให้เห็นถึงอำนาจที่จะข่มใจอันเป็นบาปของเราเอง พุทธรูปที่มีทำทางอันน่าสพึง
กิ้วนั้นจะช่วยเป็นพลังให้เราเอาชนะความน่าเกลียดนากิ้วในตัวของเราได้ ใน
หนังสือเรื่องมรณะของธิเบต ซึ่งใช้อ่านให้กันฟังเวลาก่อนตาย มีความตอนหนึ่งว่า
“อย่ากลัว เวลาข้ามพ้นพรหมแดนไป รูปที่นากิ้วต่าง ๆ เหล่านี้ เกิดอยู่ในตัวของ
ท่านเอง ขออย่าได้กลัวมันเลย” การที่อาจารย์สามารถใช้วิธีการดังกล่าว ดึงเอาความ
ไม่น่าพิศมัยภายในตัวของเรามาได้นั้น ต้องนับว่าสามารถมาก ข้าพเจ้าคิดว่ารูป
ต่าง ๆ ดังกล่าวมีคุณค่ามากในทางจิตวิทยา

บางสิ่งบางอย่างที่ปรากฏอยู่ในพุทธศาสนาแบบธิเบต ย่อมแปลกใหม่ไปกว่าลัทธิ
นิกายอื่น ๆ แต่ข้าพเจ้าขออย่าอีกครั้งว่า จุดมุ่งหมายของพุทธศาสนิกชนทั้งหลายนั้น
เหมือนกันตรงที่ต้องการเข้าถึงปัญญา เพื่อให้ได้มาซึ่งการตรัสรู้ มรรควิธีที่จะนำเข้า

สู่พระโพธิญาณ ก็อย่างเดียวกันกับของพุทธศาสนานิกายอื่น ๆ คือการเอาชนะตน และมีความกรุณา เพื่อแผ่ไปอย่างไม่มีขอบเขตจำกัด สำหรับท่านที่บวชเป็นเณร ก็ย่อมอยู่ในวัด รักษาพระวินัยโดยเคร่งครัด เช่นเดียวกันกับพระมหายานอื่น ๆ

จะตัดสินว่าพุทธศาสนาแบบนี้ดีและเลวเพียงใด ก็ขอให้เพียงแต่ไปอยู่ร่วมกับชาวธิเบตสักพักเท่านั้น ก็จะเห็นได้ว่าเขาเหล่านั้น เป็นคนที่มีใจจริง และมีศรัทธาปสาทะอย่างยิ่ง พร้อมกันนั้นก็เป็นคนที่มีความสุข สนุกสนานอย่างมาก ๆ ชาวธิเบตส่วนมากที่ข้าพเจ้ารู้จักนั้นเป็นผู้ลี้ภัยมา ปราศจากบ้านเรือนและจนมาก บ่อยครั้งที่เขาเหล่านั้นไม่รู้ว่ มือหน้าจะมีกินหรือไม่ แต่เขาก็ไม่ทำตนดังขอทาน ไม่ปรากฏว่าทุกข์ร้อน ดูเขาเดินกันตามถนน ไกวแขน หัวร่อต่อกระซิก ดังประหนึ่งว่าไม่มีทุกข์ร้อนอะไรเลยในโลกนี้ แม้ในขณะที่เขาเดินอยู่ก็ดี นั่งอยู่ในรถประจำทางก็ดี หรือไปไหนมาไหนก็ดี ถ้าเราตั้งใจฟังดี ๆ จะได้ยินเสียงคนพวกนี้บริกรรมพระธรรมกถา บางครั้งบริกรรมแผ่ว ๆ บางครั้งก็ได้ยินถนัด คนพวกนี้สามารถรวมคุณสมบัติต่าง ๆ เข้าด้วยกันไว้อย่างน่าอัศจรรย์สรรพคุณ คือมีความจริงใจในพระศาสนา มีความเอื้ออารีต่อเพื่อนมนุษย์ มีความสุขสำราญเป็นนิจ และก็มีความกล้าหาญอย่างมากเมื่อเผชิญกับความทุกข์ชนิดที่ยากที่คนอื่นจะเผชิญได้ตั้งในบัดนี้

ทั้งหมดนี้แล คือตัวอย่างของพุทธศาสนาแบบธิเบต ที่เมืองกาลิมปอง ใกล้แคว้นลีซิม ข้าพเจ้าพบคน ๆ หนึ่ง ซึ่งเคยเป็นราชาของแคว้นเล็ก ๆ ทางภาคตะวันออกของธิเบต เมื่อเราพบกันนั้น ท่านผู้นี้ไม่มีแม้แต่รองเท้าที่ไม่ขาด และสวมเสื้อชั้นนอกหนาเตอะ ทั้ง ๆ ที่เป็นฤตุร้อน ทั้งนี้ก็เพราะไม่มีอะไรอื่นจะนุ่งห่มนอกไปกว่านี้ ท่านผู้นี้เดินทางข้ามเทือกเขามามีใช้น้อย สูญเสียสิ่งต่าง ๆ ไปหมดในระหว่างทาง เราอยู่ด้วยกันที่นั่นหลายวัน ฝึกธรรมปฏิบัติกับครูคนเดียวกัน วันหนึ่งข้าพเจ้าพูดขึ้น

ว่า “ท่านเห็นจะโดนหนักกว่าคนอื่นทั้งหมด เพราะท่านเคยเป็นราชา เคยกับ
ความสะดวกสบาย และความรื่นเริงสนุกสนาน แต่แล้วต้องกลายสภาพมาเป็นคนที่จน
มาก เช่นนี้” ท่านผู้นั้นหัวเราะอย่างสนุก พลังพูดว่า “เมื่อข้าพเจ้าเป็นราชา
ข้าพเจ้ามีทุกสิ่งทุกอย่างที่ต้องการ ม้าก็มี เงินก็มี มีทุกอย่าง และเดี๋ยวนี้ไม่มีอะไรเลย แต่
ข้าพเจ้าก็ไม่เสียใจเลย แม้เวลานั้น ข้าพเจ้าพอใจกับส่วนนั้นของชีวิตอย่างเต็มที่ มา
บัดนี้ ข้าพเจ้าก็มีความสุข ที่สามารถปฏิบัติธรรมตามพระพุทธศาสน์ได้อย่างเต็มที่
ถ้าท่านจะช่วยให้ข้าพเจ้ากลับไปเป็นราชาอีก ข้าพเจ้าก็ไม่ขอกลับไปละ”

สังสารจักร

ณ วันเพ็ญเดือนวิสาขะ พระโคตม ซึ่งเคยเป็นรัชทายาทแห่งราชบัลลังก์ศากยะ ได้ค้นพบสภาวะที่แท้ของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง จึงได้ตรัสรู้เป็นพระโคตมพุทธ

การตรัสรู้ที่เรียกว่าสัมโพธิ์นี้ได้ขจัดวิชาให้สิ้นไปจากพระองค์ เปิดทางให้แสงแห่งปัญญาและความเข้าใจ แสงทะลุเข้าถึงสภาพที่แท้ของนามและรูปของพระองค์เอง ตลอดจนถึงสัจจะแห่งสรรพสิ่ง การที่ทรงเป็นพระผู้รู้แจ้งเห็นจริงนี้ เกิดจากพระสมาธิภาวนาตลอดคืน และมีอนุสนธิมาจากความเพียรแรมปี ที่ทรงพยายามค้นหาสัจธรรม

เมื่อพระองค์จะทรงเทศนาสั่งสอนสัตว์ถึงสิ่งซึ่งทรงค้นพบนั้น ย่อมทรงใช้หลายวิธีการเพื่อให้เหมาะแก่ความเข้าใจของผู้ได้ยินได้ฟัง และได้ผลที่จะแก้ปัญหาก็เขาเหล่านั้น พระพุทธองค์ผู้ทรงเปี่ยมไปด้วยพระปัญญาคุณและพระกรุณาคุณ ย่อมทรงช่วยเหลือเวไนยที่ปรารถนาจะปลดทุกข์ ทุกท้าวหน้า พระดำรัสที่ตรัสสอนในสมัยโน้นยังคงเป็นความจริงไม่ยิ่งหย่อนไปแต่ประการใด กับโลกในสมัยนี้ ดังพระพุทธพจน์ว่า

ดูกร อานนท์ ปฏิจสมุปบาทนลิขัง หละแลดูลิขังนัถ เพราะไม่เข้าใจ เพราะ
แทงไม่ทะลุกฎแห่งความจริงนี้ ที่โลกยุ่งเหยิง ดูจมด้าย ดูจรั้งนถ ดูจกอไผ่
ก้ออ เป็นเหตุให้มนุษย์ไม่สามารถหลุดพ้นไปจากชาติภูมิเบื้องต่ำ จากสภาพ
ของความเดือดร้อนทายนะ และทนทุกข์อยู่กับการเวียนเกิด

เพราะการไม่เข้าใจกฎแห่งการเกิดซึ่งอาศัยกันและกัน (ปฏิสมุပ္บาท) นี้แล เป็นรากเงาของความทุกข์ทั้งหลายที่มนุษย์เผชิญอยู่ ด้วยเหตุฉะนั้นจึงต้องหาทางเข้าใจกฎนี้ให้แจ่มแจ้งให้ได้ด้วยตัวของเราเอง เพราะปฏิสมุပ္บาทนั่นแลคือหลักสำคัญประการหนึ่งซึ่งเป็นเหตุให้พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ เมื่อไรเราแลเห็นปฏิสมุပ္บาทภายในกายและใจของเราเอง เมื่อนั้นแหละที่เราแลเห็นธรรมที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอน

ธรรมะข้อนี้เกี่ยวเนื่องกับความรู้ขั้นพื้นฐานของเราที่มีต่อโลกทีเดียว เพราะเราแต่ละชีวิตล้วนมุ่งหาความสุขด้วยกันทั้งนั้น ไม่ว่าเราจะเป็นคนหรือสัตว์ก็ตาม แต่สิ่งที่สำคัญอันแท้จริงนั้นอยู่ที่ว่าทำอย่างไรจึงจะไม่ให้ความทุกข์เกิดขึ้นได้ต่างหาก ถ้าเลี้ยงทุกข์เสียได้ ก็หาทางที่จะให้เกิดสุขได้ สำหรับผู้ที่ต้องการจะละทุกข์จริง ๆ นั้น หนทางมีอยู่ หนทางนี้จะนำไปสู่มหาปัญญาและมหากรุณาแห่งการตรัสรู้ พันความสุขความทุกข์ชนิดที่โลกรู้จัก

ทั้งนี้หมายความว่าสิ่งซึ่งเราสัมผัสรู้ ไม่ว่าจะโดยอายตนะทางกายทั้งห้าหรือรวมทางใจด้วย ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัย ที่ทำให้เกิดขึ้น ที่ทำให้คงไว้และให้สลายตัวไป ยกตัวอย่างการเห็น “ เราเห็นต้นไม้ ” นั้นนับว่าเป็นประสบการณ์อย่างสามัญ แต่ปัจจัยต่าง ๆ ที่ช่วยปรุงแต่งให้เกิดการเห็นเช่นนั้นได้ มีมิใช่น้อย ถ้าเราลองวิจยดูก็ได้เป็นสาม คือตา (อวัยวะทางกาย) ต้นไม้ (วัตถุที่ถูกรู้) และจักขุวิญญาณ (ระบบงานทางจักขุประสาทซึ่งทำหน้าที่ให้ตาได้แลเห็นต้นไม้มัน) เพียงแยกปัจจัยส่วนต่าง ๆ ออกอย่างหยาบ ๆ ก็ได้ถึงสามประการ ในการเห็นต้นไม้มัน ถ้าจะวิจยให้ละเอียดออกไป ก็จะไม่เป็นที่สิ้นสุด แต่การแยกออกเป็นปัจจัยต่าง ๆ แม้เพียงสาม ก็น่าสังเกตได้ว่าปัจจัยนั้น ๆ มีแต่ตา วัตถุที่ถูกรู้ กับจักขุวิญญาณ เท่านั้น หากมี “ เรา ” อยู่ในนั้นไม่ สามข้อนี้จะต้องอธิบายในตอนต่อไป ในที่นี้จะขอยุติแต่ว่า นอกจากปัจจัยที่สำคัญสามประการ อันเป็นเหตุต่อเนื่องกันให้ “ เห็นต้นไม้มัน ” นั้นแล้ว ยังมีปัจจัยอื่น ๆ อีกเป็นอันมาก

ว่าในทางตัว “เรา” ก็มีปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดตา ของเรา จักขุวิญญาณ ของเรา ข้างทางส่วนต้นไม้ ก็มีปัจจัยอีกมากมาย ที่เป็นเหตุให้เกิดรูกษชาติต้นนั้นขึ้น และถ้าเราคิดให้ละเอียดเกี่ยวกับทั้งสองฝ่ายนี้ ก็จะมีปัจจัยอื่น ๆ รวมอยู่ไม่รู้สิ้นสุด ทั้ง ๆ ที่การเห็นต้นไม้ เป็นเพียงประสพการณ์อันธรรมดาสามัญอย่างเหลือเกิน เพราะกว่าต้นไม้มันจะเกิดขึ้นได้ ย่อมต้องอาศัยแสงอาทิตย์ พื้นดิน น้ำ และเมล็ดพืช มิใช่ที่จะต้องเอ่ยถึงองค์ประกอบอื่น ๆ ในสกลจักรวาลนี้ ในฝ่ายตัวเรานั้นแล้ว นอกจากจะอาศัย บิตา มารดา และบรรพบุรุษของทั้งสองฝ่ายที่สืบสายกันขึ้นไปจนไม่รู้จักจบจักสิ้นแล้ว ยังต้องอาศัยอาหารและเครื่องนุ่งห่ม ซึ่งคนเรือนพันจากส่วนต่าง ๆ ของโลกผลิตมาให้เรา ฯลฯ และทั้งหมดนี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของตัวเราเท่านั้นเอง ถ้าจะถามว่าจิตใจของเราแล้ว มาจากไหน ทำไมเราจึงเกิดมา ทำไมเราจึงสามารถเช่นนั้น ทุพพลภาพเช่นนั้น และเหตุไฉนเราจึงเข้าใจโลกอย่างที่เป็นอยู่นี้ ไม่เป็นไปในแง่อื่น

เมื่อพูดมาถึงเพียงนี้ ก็เข้าสู่จุดของปฏิจสมุปบาท เพราะธรรมะข้อนี้พร้อมที่จะตอบปัญหาทั้งหลายเหล่านี้ และไม่เพียงแต่จะตอบปัญหาเท่านั้น หากยังเป็นการบอกวิธีฝึกปฏิบัติที่พระมหาสัตว์ทรงประพฤติปฏิบัติมาแล้วจนข้ามความทุกข์เสียได้ และขยายขอบเขตแห่งความสุข จนไปพ้นอำนาจของตัณหาและหาพบอิสระภาพอันสมบูรณ์ที่เรียกว่าพระนิพพาน

คำสั่งสอนชั้นมูลฐานอันเกี่ยวข้องกับปฏิจสมุปบาทนั้น ปราภฏฐาแล้วซ้ำอีกในพระสูตรต่าง ๆ ดังบทพระบาลีว่า

อิมสมิ สติ อิทํ โหติ อิมสสุปปาทา อิทํ อูปุปฺพติ
อิมสมิ อสติ อิทํ น โหติ อิมสฺส นิโรธา อิทํ นิรุญฺเติ

นี้มีอยู่ นั่นจึงมี เพราะนี้เกิดขึ้น นั่นจึงเกิดขึ้น
นี้ไม่มีอยู่ นั่นจึงไม่มี เพราะนี้ดับ นั่นจึงดับ

ถ้าจะใช้คำว่า *ต้นเหตุ* แทนคำว่า *นี้* คำว่า *ทุกข์* แทนคำว่า *นั้น* เราก็จะประยุกต์
สิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับชีวิตเราได้ ความปรารถนา ความต้องการ ความอยากได้
ความใคร่ ล้วนก่อให้เกิดความไม่พอใจในชีวิตของเรา ความสงบและความสุขย่อม
ปลาศนาการไป ด้วยเหตุนี้ เราจึงอาจกล่าวได้ว่า ความหมายอันสำคัญที่สุดสำหรับ
ปฏิสมุပ္บาทที่จะนำมาใช้สำหรับชีวิตเราคือ

เพราะต้นเหตุมีอยู่ ทุกข์จึงมี เพราะต้นเหตุเกิดขึ้น ทุกข์จึงเกิด
เพราะต้นเหตุไม่มีอยู่ ทุกข์จึงไม่มี เพราะต้นเหตุดับ ทุกข์จึงดับ

สังสารจักรนี้อธิบายถึงกฎแห่งการเกิดซึ่งอาศัยกันและกันอย่างละเอียด และชี้ทางออกให้
พ้นจากวงวัฏฏ์นั้นด้วย จะขออธิบายเป็นข้อ ๆ ไปดังนี้

บ่อเกิดแห่งประเพณี

ในพระสูตรนั้นว่าด้วยปฏิสมุပ္บาทบ่อยครั้ง แต่ไม่ได้มีอุปมาว่าเหมือนกับวงล้อ
ต่อในชั้นนรรธกถาจึงมีคำอธิบายไปในรูปนัยอย่างมากมาย ทางฝ่ายเถรวาท ถึงจะมี
คำอุปมาว่าด้วยสังสารจักร แต่ก็หาภาพเขียนอธิบายธรรมข้อนี้เป็นวงล้อแห่งการ
เวียนว่ายตายเกิดไม่ ไม่ว่าจะเป็นในประเทศใดก็ตาม ทางอินเดียเหนือ โดยเฉพาะใน
แคว้นกัษมีระ พวกนิกายสรวาสติวาท ซึ่งเป็นหนึ่งในนิกายย่อยทั้งสิบแปดของหินยาน
(เถรวาทก็เป็นหนึ่งในจำนวนนิกายย่อยนั้น) ได้เคยตั้งมันอยู่ มีข้อเขียนปรากฏอยู่
มากทางด้านพระวินัยและพระอภิธรรม และมีเอ่ยถึงรูปสังสารจักรปรากฏอยู่ด้วย ทั้งนี้
ก็เพราะข้อเขียนนั้น ๆ มีเรื่องเล่าถึงพระบรมศาสดาและพระสาวก ทั้งภิกษุ ภิกษุณี
อุบาสก อุบาสิกา ความตอนหนึ่งเอ่ยถึงสังสารจักรว่าในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์
โปรดให้เขียนภาพวงล้อนี้ พร้อมด้วยเนื้อหาโดยละเอียด พระศาสดาจะมีพระพุท
ธบูชาเช่นนี้ หรือไม่ก็ตาม แต่ต้องเข้าใจว่าอินเดียในสมัยพุทธกาลนิยมรูปเขียนอยู่

(ปรากฏความในพระสูตรและพระวินัยก็หลายครั้ง) และข้อความตอนต้นของพระสูตร
ฝ่ายสรวาสติวาทที่จะแปลมาลงไว้นี้ ก็ตรงกับทางฝ่ายเถรวาท ถึงใครจะไม่เชื่อว่า
สังสารจักรมีอายุถึงสมัยพุทธกาล พวกผู้รู้ทั้งหลายก็ยอมรับกันว่า พระสูตรนี้มีปรากฏอยู่
ไม่น้อยกว่าสองพันปีมาแล้ว แม้พระพุทธองค์จะมีได้โปรดให้เขียนขึ้นไว้ ก็ต้องนับว่า
ประเพณีเขียนรูปเช่นนี้เก่าแก่อยู่มิใช่น้อย นับว่าเป็นอุปกรณ์ช่วยสอนที่เก่าแก่ที่สุดในโลก
และแสดงออกอย่างฉลาดมาก ดังจะขอแปลพระสูตรนี้จากภาษาสันสกฤตมาลงไว้ ณ ที่นี้

สมัยเมื่อพระพุทธเจ้าประทับ ณ ที่เลี้ยงกระแต ในป่าไผ่ ใกล้กรุงราชคฤห์นั้น
พระมหาโมคคัลลันมักไปเยี่ยมนรกภูมิ ติรัจฉานภูมิ เปตภูมิ เทวภูมิ และ
มนุษย์ภูมิ เมื่อพระมหาเถรเจ้าได้แลเห็นความทุกข์ที่สัตว์นรกต้องทนอยู่ (เมื่อ
ถูกลงโทษหรือถูกทรมาน) เช่น มีร่างกายทุพพลภาพ ถูกตัดอวัยวะส่วนต่าง ๆ
และอื่น ๆ เห็นสัตว์ฆ่ากันและกินกันเป็นอาหาร . เห็นเปรตถูกทรมานเพราะ
ความหิวกระหาย เทพนั้นเล่าก็ต้องสูญเสียวิมาน ต้องจุติ ถึงความฉิบหาย
พินาศ ทางด้านมนุษย์ก็ถูกตัดหนำไป ให้เรียกร้องต้องการอย่างไรผล พระ
มหาเถรเห็นดังนั้นแล้ว ก็กลับมาয়งชุมพรวีป และแจ้งให้บริษัทสี่ทราบบ ภิษ
ใดก็ตามที่มีเพื่อนพรหมจรรย์หรือศิษย์ที่เบือนายในบรรพชา ย่อมนำผู้เบื้อ
หนำนั้นไปหาท่านพระมหาโมคคัลลัน โดยคิดว่า พระคุณเจ้ามหาโมคคัลลัน
ย่อมจะสั่งสอนได้ดี และพระมหาโมคคัลลันก็สั่งสอนภิกษุผู้หนำในพรหมจรรย์
นั้นได้ดี ภิกษุผู้นั้นก็จะกลับยินดีในเพศบรรพชิต ถึงขนาดได้บรรลุพระธรรม
วิเศษในขั้นที่สูงขึ้นไป เหตุก็เพราะพระมหาโมคคัลลันได้สั่งสอนให้เป็นอย่างดี

สมัยนั้น (เมื่อพระผู้มีพระภาคประทับใกล้กรุงราชคฤห์) พระมหาโมคคัลลัน
แวดล้อมไปด้วยบริษัทสี่ คือภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา สมเด็จพระบรม

ศาสดาจึงตรัสถามพระอานนท์ว่า เหตุใดพระมหาโมคคัลลาน์จึงแหวดล้อมไปด้วย
บริษัทสี่ พระอานนท์กราบทูลถึงเรื่องที่พระมหาโมคคัลลาน์ไปเยี่ยมภุมมิดาต่าง ๆ มา
และเล่าสิ่งซึ่งท่านประสบพบมานั้นแก่ภิกษุผู้ทำนายในพรหมจรรย์ สั่งสอนให้เธอ
นั้น ๆ ยินดีในภิกษุภาวะจนได้บรรลุพระธรรมวิเศษ สมเด็จพระผู้มีพระภาคตรัสว่า
ภิกษุเช่นโมคคัลลาน์ย่อมหาไม่ได้ในที่ทั้งปวง ฉะนั้น จงทำรูปวงล้อไว้ที่ประตู
อาราม ภายในวงล้อแบ่งเป็นห้าส่วน เมื่อพระผู้มีพระภาคโปรดให้แบ่งวงล้อ
เป็นห้าส่วนแล้ว พระอานนท์ก็กราบทูลขึ้นว่า ภิกษุอาจไม่ทราบว่าควรทำวงล้อ
ชนิดใด พระผู้มีพระภาคจึงตรัสอธิบายว่า แต่ละส่วนควรแทนแต่ละภุมมิดา คืออนรก
ภุมมิดา ติรัจฉานภุมมิดา เปเรตภุมมิดา มนุษย์ภุมมิดา และเทวภุมมิดา ทางด้านล่างของวงล้อให้
เป็นรูปนรภุมมิดา สัตว์ภุมมิดาและเปเรตภุมมิดา ทางด้านบนให้เป็นรูปเทวภุมมิดาและมนุษย์ภุมมิดา
และให้มีทวีปทั้งสี่คือ บพพวิเทห อปรโคยาน อุตตรกุรุ และชมพูทวีป ตรงกลาง
วงล้อ ให้เขียนรูปนกเขาแทนโลกะ รูปแทนโทสะและหมูแทนโมหะ และให้เขียน
รูปตถาคตขึ้นทางไปนิพพานให้ไว้ด้วย ให้เขียนรูปปถุชนติดอยู่กับวงล้อที่ตกลงต่ำ
ไปได้ น้ำ สือบายภุมมิดาเบื้องล่าง และขึ้นสูงไปยังภุมมิดาเบื้องบนของล้อ ให้เขียนภาพ
ที่สอนให้รู้ถึงหน่วยต่าง ๆ ทั้ง ๑๒ หน่วยของปฏิจจสมุปบาท ทั้งโดยอนุโลมและ
ปฏิโลม ทั้งหมดนี้ต้องแสดงให้เห็นชัดว่าทุกสิ่งทุกอย่างย่อมติดอยู่ได้อันิจลักษณะ
และให้เขียนคาถาไว้ด้วยสองบท ดังนี้

เริ่มและมุ่งเฉพาะพุทธธรรม

ละสังสารวัฏไว้เบื้องหลัง

พระผู้มีพระภาคผู้ทรงเป็นนายของพญาช้าง

ทรงชนะนาพาคริผู้บ้าคลั่งได้ฉันทิ

ท่านทั้งหลายก็พึงเอาชนะความตายทั้งหลายฉันทิ

ใครก็ตามที่อยู่ในพระธรรมวินัยนี้

ที่^{๔๔}จจะอุตสาหะกล้ายอยู่เสมอ

ย่อมเดินทางไปถึงที่สุดแห่งทุกข์ แห่งความเกิดและความตาย

โดยทั้งสังสารวัฏฏ์ไว้เบื้องหลัง

พระผู้มีพระภาคโปรดให้ทำสังสารจักร อันพร้อมไปด้วยส่วนต่าง ๆ ทั้งห้า ติดไว้
หน้าประตูอาราม ตามความต้องการของภิกษุ ด้วยประการฉะนี้

ครั้นเมื่อพราหมณ์และคหบดีมาถามกันว่า ข้าแต่พระคุณเจ้า รูปเขียนนั้นเกี่ยว
ด้วยอะไร พระภิกษุพากันตอบว่า พวกเราเองก็ทำไม่รู้ ด้วยเหตุฉะนี้ พระ
ผู้มีพระภาคจึงทรงแนะนำให้ตั้งภิกษุผู้ทำหน้าที่อธิบายภาพที่ประตูอาราม และภิกษุผู้
อธิบายก็ได้รับการแต่งตั้งขึ้น ก็ภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งนั้น มิได้รับการเลือกเฟ้นพอ
เป็นคนโง่ งง เข้าใจผิด ปราศจากคุณความดี จึงมีข้อท้วงติงขึ้นว่า ผู้อธิบาย
ภาพก็ไม่รู้ จะให้อธิบายภาพแก่พราหมณ์และคหบดีผู้มาเยี่ยมอย่างไรได้ พระผู้
มีพระภาคจึงตรัสว่าควรแต่งตั้งพระภิกษุผู้สามารถ

ประวัติของสังสารจักรในสมัยต่อมา

ที่อินเดีย ตามวัดของนิกายสรวาสติวาท รูปภาพดังกล่าวย่อมจะประดับอยู่ตาม
ประตูอาราม ช่วยให้คนที่เข้าใจได้รำลึกตรึกตรองตามและยังคนไม่รู้ให้สนใจใคร่ทราบ
แต่โดยที่พุทธศาสนาได้ถูกทำลายล้างอย่างสูญหายตายไปจากอินเดีย จนไม่มีร่องรอย
เหลือภาพเช่นนี้ไว้ให้เห็นเลย เพราะไม่ปรากฏว่าประตුවัดใดจะคงสภาพตกทอดมาจน
ปัจจุบัน คงมีแต่ภาพจักรอย่างง่าย ๆ เป็นตัวอย่างให้เห็นอยู่ในถ้ำอชันตะ

จากอินเดีย พระอาจารย์เจ้าแห่งนิกายสรวาสติวาท ได้นำพระศาสนาไปสู่เขต
ประเพณีการเขียนรูปสังสารจักรก็เข้าไปปรากฏอยู่ตามวัดธิเบตด้วย หากดินฟ้าอากาศ
ไม่อำนวยให้ติดไว้ที่ประตูหน้าวัด จึงมาเขียนไว้ตรงหน้าพระวิหารเลยทีเดียว ก่อให้
เกิดความตื่นเต้นแก่สายตาของผู้ที่ได้พบเห็น

บัดนี้ธิเบตถูกจีนคอมมิวนิสต์รุกรานเสียแล้ว แต่ประเพณีนี้ก็ยังคงมีอยู่ตามรัฐต่าง ๆ
ทางแถบเทือกเขาหิมาลัย และในอินเดียเอง เช่นที่พุทธคยา เป็นอันว่าประเพณี
เขียนสังสารจักรได้กลับมาสู่ถิ่นกำเนิดเดิมอีกครั้ง

ประเพณีธิเบตอยู่ถึงจักรสองชนิด คือชนิดเก่าและชนิดใหม่ ชนิดเก่าเขียนขึ้นตาม
พระสูตรที่มาแปลไว้ข้างบนนี้แล้ว ส่วนชนิดใหม่นั้น ท่านเจ ต์สอง ขปะ (ชาตะ
พ.ศ. ๑๙๐๐) ผู้ตั้งนิกายที่องค์ทะไลลามะเป็นสมายิกอยู่ ได้แบ่งวงล้อออกเป็นหกภาค
แทนห้า และมีรูปพระพุทธรเจ้าและพระโพธิสัตว์เทศนาสั่งสอนอยู่ในทุก ๆ ภูมิ : ดังจะ
เห็นได้จากรูปเบตที่นำมาลงไว้ ณ ที่นี้ (บัดนี้ได้มีการเขียนลอกลงไว้ที่โรงมโหรีสพ
ทางวิญญาณที่สวนโมกข์ ไชยา แล้วด้วย) แต่ในข้อเขียนนี้ จะเอ่ยตามแบบเก่า เพราะ
พ้องตรงกับคำสั่งสอนของฝ่ายเถรวาทเรา

ความหมายและการนำมาใช้ปฏิบัติ

วงกลาง

รูปเขียนนี้สอนให้เข้าใจสาระสำคัญของหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนา เราจะเริ่ม
ศึกษาที่จุดใดจุดหนึ่งก่อนก็ได้ แต่ในที่นี้จะขอเริ่มแต่ศูนย์กลางก่อน ณ จุดนั้น มีรูปไก่
(แทนนกเขา) งูและหมู ต่างไล่จับทางซึ่งกันและกัน เป็นรูปวงกลม สัตว์ทั้งสามนี้
เป็นตัวแทนของความโลภ ความโกรธ และความหลง ที่อยู่ตรงกลางก็เพราะอกุศล
มูลทั้งสามนี้เป็นรากเง่าต้นตอที่ก่อให้เกิดภพชาติเป็นวงวัฏฏ์อยู่ในสังสาร ตราบใดที่

กลอสอาสวะทั้งสามนี้มีอยู่ในกมลสันดานของเรา เราก็ต้องเวียนเกิดเวียนตาย แต่ถ้า
กิเลสทั้งหมดนี้ถูกประหารเสียได้ด้วยปัญญา โดยวิธีทางแห่งธรรมปฏิบัติ เราก็ย่อมถึง
ซึ่งสันติสุขคือพระนิพพาน ที่น่าสังเกตก็คือรูปเขียนของริเบตใช้สีน้ำเงินเป็นสีพื้น ซึ่ง
หมายถึงใจ ถึงแม้ใจจะมีอำนาจเป็นใหญ่อย่างไรก็ตาม แต่หาไม่มีสาระที่แท้จริงไม่ หากมี
สภาพเป็นอนัตตาหรือศูนย์ตา คุณคงอายุตนะอื่น ๆ ซึ่งเมื่อวิจัยออกไปแล้ว ก็ปราศจาก
ความจริงแท้แน่นอนด้วยประการทั้งปวง

ไก่ใช้สีเหลืองแดง เป็นเครื่องหมายของความโลภ ซึ่งแสดงออกไปในทำนองว่า
“เราหวัง เราต้องได้ เราจะได้” ฯลฯ หยาบละเอียดต่างกัน ตั้งแต่ความอยากได้
วัตถุสิ่งของไปจนการยึดเอาโมโนคติที่ลึกซึ้ง สีแดงดุจเพลิงที่ตัวไก่หมายความว่าโลภ
ย่อมเผาผู้ที่อยู่ได้อำนาจมัน เพราะความใคร่และความทะยานอยากนั้นเราร้อนทุรน
ทุรายดุจเปลวเพลิงที่ไม่อยู่นิ่ง ไม่ยอมให้ใจได้สัมผัสกับความเย็นสนิทของความสงบ
ระงับของความสละละทิ้ง และความไม่ยึดเหนี่ยว ที่เลือกไก่ให้เป็นสัญลักษณ์ของความ
โลภ ก็เพราะสัตว์ชนิดนี้มีความใคร่ รักสวรั้งาม เป็นเจ้าเรือน

งูสีเขียวที่กอดกินหางไก่อยู่นั้น แสดงว่ามนุษย์ไม่สมประสงค์กับโลภะและราคะจิต
ย่อมมีโทษะเข้าครอบงำ โทษะจิตชนิดใดก็ตาม ย่อมเกิดขึ้นเมื่อเราไม่ได้ตั้งใจหวัง
หรือได้ในสิ่งซึ่งไม่ต้องประสงค์ โทษะที่ละเอียดอ่อนถึงขั้นนามธรรมก็มี เช่นในกรณี
ไม่ยอมรับอุดมการณ์บางอย่าง และหยาบคายถึงขั้นตีรันฟันแทงก็มี สีเขียวแสดงถึง
ความโกรธ ชนิดที่ไร้ความกรุณาปรานี แลงก็ย่อมหมายถึงสัตว์ที่เต็มไปด้วยพิษร้าย
เป็นภัยแก่มนุษย์ยิ่งนัก โทษะประดุจยาพิษที่ติดอยู่ในใจของเรา คอยทำลายล้างชีวิต
ของเราเอง จึงจำต้องหาทางกำจัดสัตว์ร้ายที่มีพิษนี้เสียให้ได้

ส่วนหมุดดำที่กุดหางงูนั้น คือตัวแทนของโมหะ เพราะธรรมดาสูกุระยอมพอใจแต่ใน
การนอน หากินกับแต่สิ่งโสโครก มิได้พะวงกับความสะอาดบริสุทธิ์ นี่มันใด โมหะ

ก็นั่นแหละ เพราะกิเลสชนิดนี้คอยขวางกั้นมิให้เราเข้าใจว่าอะไรคือกุศล (ฉลาด) อะไรคือสิ่งซึ่งทำลายตัวเราเอง คนที่มีความหลงครอบงำ ย่อมไม่รู้ว่าทำไมตนจึงพึงจะระวังการทำความชั่ว พวกนี้มักคิดว่าการทำเช่นนั้นไม่เป็นของเสียหายอะไรดอก คนพวกนี้ไม่รู้หาไม่ก็ไม่เชื่อ ว่ากรรม (คือการกระทำที่ประกอบไปด้วยเจตนา) ย่อมก่อให้เกิดผลซึ่งจะกลับมาถึงตน เมื่อเขามีทัศนคติเช่นนั้น ถ้าเขาไม่ตกอยู่ใต้อำนาจโลภะหรือโทษะ เขาก็ย่อมตกอยู่ใต้ความหลง กิเลสตัณหา ย่อมจะพาใจเขาให้มีคตินอนธการหนักยิ่งนัก

สัตว์ทั้งสามนี้มีอันตรายยิ่งกว่าสัตว์อื่นใดทั้งสิ้น ทั้งสามกัณหากันและกัน หมายความว่าแยกจากกันไม่ออก จะมีแต่โลภะ โดยไม่มีโทษะและโมหะ หาได้ไม่ แม้กิเลสอย่างใดอย่างหนึ่งจะแสดงออกให้เห็นเด่นชัด อกุศลมูลอีกสองอย่างก็คอยเคียงข้างอยู่ คอยมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจกระทำอยู่ตลอดเวลา ที่รูปหมู่อยู่ด้านล่าง ก็เพราะโมหะนั้นแลเป็นรากเง่า ที่ก่อให้เกิดโลภะและโทษะ

วงในชั้นแรก

พื้นวงกลมที่ตรงศูนย์กลางออกมา มีวงกลมชั้นแรก ซึ่งแบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งมีพื้นสีขาว อีกส่วนหนึ่งมีพื้นดำ พวกที่อยู่ทางส่วนขาว มีบุคคลสองประเภท คือประเภทที่ “ไปจากมืดสู่สว่าง” และ “ไปจากสว่างสู่สว่าง” คือคนที่เกิดมาเลว แต่แล้วได้หาทางประกอบกุศลในทุกโอกาส จนได้ไปสู่ที่สว่าง อันเป็นผลของกรรมดี จึงได้เสวยสุข อีกพวกหนึ่งเป็นคนที่เกิดมาดี และแล้วก็คงประกอบแต่กรรมดีดุจดั่งในอดีต จึงไปสู่ที่สว่าง เสวยผลแห่งความดีและความสุขอีก

การประกอบกรรมดีในที่นี้ มุ่งถึงละอกุศลกรรมบถสิบ ซึ่งจะขออธิบายสั้น ๆ แต่จะสามข้อว่าด้วยกายกรรม สี่ข้อว่าด้วยวจีกรรม และอีกสามข้อว่าด้วยมโนกรรม ทั้งหมดนี้เป็นทาง (บด) อันไม่ฉลาด (อกุศล) ที่พึงงด คืองดการกระทำอันให้ผลร้ายแก่เรา

เองและแก่ผู้อื่น กายกรรมสามได้แก่จตวันการฆ่าสัตว์ ๑ การลักทรัพย์ ๑ และการ
ประพฤติดีทางกาม ๑ วจีกรรมสี่ได้แก่ จตวันการพูดปด ๑ พูดส่อเสียด ๑ พูดคำหยาบ ๑
และพูดเพ้อเจ้อ ๑ ส่วนมโนกรรมสาม ได้แก่จตวันอธิษฐาน (โลภะ) ๑ พยาบาท ๑
และมีจิตทุจริต ๑ ใครที่จตวันได้ทั้ง ๑๐ ประการนี้ ย่อมเดินทางไปสู่ความสว่าง
เป็นหนทางของพระสัทธรรม

เมื่อละอกุศลกรรมบถได้แล้ว ก็พึงประกอบการกุศลสิบประการ เพื่อหาทางทำให้
สะอาด วิธีนี้เรียกว่าทศบุญกิริยาวัตถุ ซึ่งผิดกับสิบข้อแรกที่เคยถึงนั้น ในที่นี้แบ่ง
สามข้อแรกเป็นขั้นมูลฐาน เจ็ดข้อต่อมาเป็นองค์ประกอบ สามข้อแรกคือ ทาน (การให้)
ศีล (การงดเว้น) และภาวนา (การชำระจิตใจให้สะอาด) ส่วนเจ็ดข้อหลังนั้นเล่าก็
ช่วยชำระจิตทั้งสิ้น คือความเคารพนบนอบ ๑ ความช่วยเหลือ ๑ การแบ่งส่วน
บุญให้ผู้อื่น ๑ ยินดีกับผลบุญของผู้อื่น ๑ สดับพระธรรมเทศนา ๑ แสดงธรรม ๑
ยังทศนะให้ถูกต้อง (ทิฏฐุชกรรม) ๑ ทั้งหมดนี้เป็นกฤติเยกัจจนเป็นกุศล มีผลในทาง
ที่จะตั้งมั่นและเจริญงอกงามอยู่ในพระธรรม

ผู้ที่เดินตามทางชาวตั้งกล่าวนี้ ย่อมจะเสวยผลพิเศษเจ็ดประการ (สัตตอริยหานิ)
ดังแสดงให้เห็นไว้เป็นรูปบัวเจ็ดดอก คือมีศรัทธา ๑ มีศีล ๑ ความละอายใจ ๑
ความเกรงกลัวต่อ บาป ๑ ความเป็นผู้สัจมาก ๑ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ๑
และความฉลาด (ปัญญา) ๑ ผลได้ทั้งเจ็ดนี้ย่อมช่วยให้เขาผู้นั้นเป็นคนที่มิบุคลิก
ลักษณะมั่นคงในทางกุศล เมื่อละโลกนี้ไปย่อมไปเกิดในภพทั้งสอง ภพใดภพหนึ่ง
คือถ้าไม่กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ ก็ไปอุบัติเป็นเทพ ฌ กามาพจร หรือเป็นรูปพรหม
หรือรูปพรหม ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับความประพฤติปฏิบัติของเขาขณะเมื่อเขายังมีชีวิตอยู่
และขึ้นอยู่กับนิमितที่จะปรากฏแก่เขาเมื่อตอนจะละร่างนี้ไป ดังจะได้อธิบายรายละเอียด
ต่อไป ภพทั้งสองนี้เกิดจากผลบุญกุศล จึงจัดเป็นสุคติภูมิ นับว่าไปได้ ไปสว่าง

ในทางข้างมีดนั้น สัตว์เปลือยกำลังล้มระเนระนาดอย่างปราศจากระเบียบ แต่ล้วน
ถูกล่ามเข้าด้วยกัน มียักษ์สี่ คือคันทา คอยลากอยู่ คันทานี้มิได้อยู่ภายนอกที่ไหน
เลย หากอยู่ภายในตัวของเขาเหล่านั้นนั่นเอง แลในสัตว์เหล่านั้นก็มีสองพวก คือพวก
ที่มา “จากสว่างไปมืด” และมา “จากมืดไปมืด” พวกแรกมีโอกาสดีมาก่อน แต่
ไม่ประกอบกรรมดี ใช้ผลบุญให้สูญเสียไปในทางอกุศล ปลดปล่อยให้ความหลงชักนำไป
ให้ติดยาพิษที่พาตนไปสู่ความทุกข์ทรมาน ส่วนพวกที่มามีตและไปมีตนั้น อกุศลกรรม
นำให้มาเกิดอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ล้วนเป็นพิษเป็นภัย และตัวเองมิได้ตื่นรนออก จึง
ไปสู่ความมืดอึดดั้งเดิม

พวกนี้ยึดอกุศลกรรมบถเป็นทางเดิน ชอบฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม
ฯลฯ เขาไม่ชอบทำบุญ ธรรมชาติของเขานั้นเป็นไปในทางต่ำช้า ปราศจากศีลธรรม
มีใจเลวทราม หยิ่งผยอง เห็นแก่ตัว ติดอยู่อยู่กับสิ่งของวัตถุต่าง ๆ ที่ถือว่าเป็นของตน
อิจฉาริษยาผู้อื่น ไม่เคยฟังธรรม และไม่ยอมสอนธรรมให้ใคร ใจยุ่งเหยิง มีทัศนคติ
ที่ผิด

พวกที่ทำบาปเช่นนั้น เท่ากับเขม่าความเป็นมนุษย์ของเขาเอง เมื่อเขาละโลกนี้ไป
ย่อมไปสู่ทุกข์ คืออาจจะไปเกิดเป็นเปรต เป็นเดรัจฉาน หรือเป็นสัตว์นรก แล้วแต่
อกุศลกรรมที่เขาทำมามากน้อยเพียงใด

ข้อทั้งห้า

สุคติภูมิทั้งสองและทุคติภูมิทั้งสาม คือภพใหม่ที่ใครอาจไปเกิดได้ ในบางภาพของชีวิต
มีช่องที่หก คือแยกเทวภูมิกับอสุรภูมิให้แตกต่างกันออกไป แต่ในที่นี้จะขอพูดถึงภูมิ
ทั้งห้าเท่านั้น

การเกิดใหม่ มีความหมายเป็นสองนัย คือเกิดใหม่ในบัดนี้ แลเกิดใหม่เมื่อสิ้นชีวิตนี้ ในตอนต่อไปที่ว่าด้วยหน่วยต่าง ๆ ของปฏิสมุပ္บาท จะย้าถึงเรื่องการเกิดใหม่ในภพนี้ แต่ในที่นี้ จะขอพูดถึงการเกิดใหม่หลังจากที่ตายไปแล้ว เสียก่อน

ตามปกติ คนที่ทำความชั่วจนเป็นสันดานนั้น เมื่อเวลาจะตาย ย่อมจะเห็นนิมิตรร้าย ซึ่งล่อถึงอกุศลกรรมที่เขาได้กระทำให้มา หรือแสดงถึงภพหน้าที่เขาจะไปรับผลแห่งกรรมนั้น เมื่อร่างกายแตกสลายไปจากจิต ไม่อาจดำรงชีวิตไว้ได้ จิตก็ย่อมจะสร้างกายขึ้นใหม่ ในรูปลักษณะที่ผิดไปจากกายมนุษย์ นามรูปใหม่นั้นแลที่จะไปสู่ทุกคติ ถ้าผลกรรมนำเขาไปเกิดเป็นเดรัจฉาน นามรูปนี้ก็จะเข้าไปปฏิสนธิในท้องหรือในไข่ของสัตว์ชนิดนั้น ๆ หลังจากที่มีมันได้ผสมพันธุ์กันแล้ว ถ้าผลกรรมนำเขาไปสู่ความเป็นเปรตหรือสัตว์นรก นามรูปนี้ก็จะเริ่มได้รับทุกข์ทรมานตามอำนาจของวิบากนั้น ๆ ในทันทีที่ที่ละร่างกายมนุษย์ไป

ผลกรรมที่นำมนุษย์ให้ ไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน ก็เพราะเขาเคยพะวงอยู่แต่กับการกิน การนอน และการเสพกามเท่านั้น มนุษย์ที่ลุ่มหลงอยู่แต่กับสามสิ่งนี้ มีโมหจริตเป็นเจ้าเรือน เขามีความเป็นเดรัจฉานอยู่ แต่เมื่อยังมีร่างเป็นมนุษย์นั้นแล้ว (เพราะทั้งสามนั้นแลที่เป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับชีวิตเดรัจฉาน) ฉะนั้นเมื่อละร่างมนุษย์ไป ก็ย่อมกลายสภาพไปเป็นเดรัจฉานจริง ๆ

การที่มนุษย์ไปสู่นรก ก็เพราะการกระทำของเขาที่แล้ว ๆ มา มีโทษะเป็นเจ้าเรือน เขามักเป็นคนรุนแรง เกรี้ยวกราด ชอบทำร้ายผู้อื่น ส่วนผู้ที่มีความโลภเป็นเจ้าเรือน มักเป็นคนตระหนี่ เห็นแก่ตัว แต่มักได้ กระจายอยู่เป็นนิตย์ คนพวกนี้ย่อมไม่เกิดเป็นเปรต

ก็แลการที่จะไปสู่คติภพต่าง ๆ นั้น ย่อมต้องอาศัยนิमितเมื่อมรณกาลมาสู่ตน สำหรับ คนที่ทำความชั่วมามาก แต่เกิดกลับใจได้ แม้เพียงก่อนตาย หันเข้าหาพระศาสนา ด้วยศรัทธาปสาทะอันแท้จริง ยิ่งอธิษฐานด้วยจิตใจอันบริสุทธิ์ที่ขอจะไปเกิดเป็นมนุษย์ หรือเทพด้วยแล้ว บางครั้งก็เกิดนิมิตขึ้นได้ ได้ไปเกิด ณ ภูมิต่าง ๆ สมความปรารถนา พร้อมกันนั้น คนที่ทำความดีอยู่เป็นนิตย์ แต่ก่อนตาย หวนไปคิดถึงกรรมชั่วที่เคยทำ อยู่บ้าง ก็อาจตายไปสู่ทุกคติได้เช่นกัน ฉะนั้น การเตรียมตัวก่อนตาย จึงเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งนัก

แต่โดยทั่วไปนั้น คนที่ทำความดี ความสะอาด มาก่อน ย่อมจะไปเกิดเป็นมนุษย์ หรือเทพ ผู้ที่จะไปเกิดเป็นมนุษย์ คือคนที่เจริญเบญจศีลเป็นนิตย์ เพราะการทำ เช่นนั้นเท่ากับว่ารักษาสภาวะของความเป็นมนุษย์ไว้ได้ พร้อมกันนั้นก็เป็นการสร้าง โภคะไว้ทั้งในทางโลกและทางธรรม กับเป็นการแผ้วถางทางไปสู่พระนิพพานไว้ด้วย แล้วในขั้นต้น ส่วนผู้ที่จะไปอุบัติเป็นเทพได้ ย่อมต้องเป็นผู้ที่พยายามทำตนให้บริสุทธิ์ สะอาด มีความเมตตากรุณาแผ่ไปยังสรรพสัตว์ วิธีการก็คือเจริญกุศลกรรมบถสิบ และบุญกิริยาวัตถุสิบเพื่อชีวิตจิตใจจะได้ ใสสะอาดและสงบสุข เจริญธรรมทั้งสองหมวดนี้ ได้มากเพียงไร ย่อมจะมีความบริสุทธิ์ได้มากเพียงนั้น และบริสุทธิ์เพียงใด ก็ย่อมไป เสวยผลแห่งความบริสุทธิ์นั้น ตามขั้นต่าง ๆ แห่งเทวโลกนั้นแล

ตามรูปเขียนของธิเบตนี้ พวกเทพทางซีกบนด้านซ้าย ยังต้องเผชิญกับอสูร ทั้งนี้ หมายความว่าเทพก็ยังมิไกล ถึงจะเบาบางกว่ามนุษย์ แต่ก็ยังข้องแวะอยู่ในกาม ชั้น ที่สูงขึ้นไป มีแต่ความเมตตากรุณา ย่อมพ้นการต่อสู้ พระพุทธเจ้าเสด็จไปทรงสั่งสอน ต้องใช้ปีบบรรเลงดนตรีแห่งธรรมะให้เทวดาฟัง จะใช้คำธรรมดาหาได้ไม่ ส่วนการสั่ง สอนอสูร ต้องใช้กำลังอำนาจเข้าบังคับจึงจะฟังธรรม พระพุทธองค์จึงทรงถือพระขรรค์ ขึ้นไปด้วย

สำหรับมนุษย์ (ทางซีกบนด้านเหนือ) ในรูปแสดงการเกิดและการตาย เพราะทั้งสองนี้เป็นเหตุการณ์อันสำคัญสุดของความเป็นมนุษย์ และแล้วมนุษย์ก็มี โอกาสได้สดับรับฟังพระธรรม ดังจะเห็นได้ว่ามีคนพากันไปวัด มีพระอยู่มากมาย ในโลกมนุษย์นี้ สมเด็จพระบรมศาสดาประทับเป็นเด่นกว่าใครอื่น ทรงแวดล้อมไปด้วยพระปัจจุวัคคีย์ รูปนี้ย่ำว่าความเป็นมนุษย์นั้น อยู่ตรงที่มี โอกาสได้ศึกษาและปฏิบัติธรรมตามที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนนั้นแลเป็นสำคัญ

รูปเปรต (ทางเบื้องล่างด้านขวา) แสวงหาอาหารเพราะความหิวกระหาย แต่ก็ไม่ได้สมประสงค์ เพราะเวลาได้สิ่งนั้น ๆ ก็กลายเป็นของเน่าของเสียและกลายเป็นไฟไป พระพุทธรูปโปรดเปรต โดยประทานอาหารจากบาตร (แต่ในรูปนี้ไม่มีบาตร) ทางข้างพระพุทธองค์ คือ เวมานิกเปรต (คือเปรตที่อยู่ในวิมาน) แต่หาได้รับความพุ่มเพื่อยสะดวงสบายของวิมานไม่ เพราะบุญและบาปที่ทำมาคู่กัน จนเกือบจะได้สบายแต่ก็ไม่ได้ ทางเบื้องบนคือรูปพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ ซึ่งเปี่ยมไปด้วยกรุณาคุณ คอยช่วยเหลือทุกข์ให้ฝูงเปรต

รูปเครวฉาน (ทางเบื้องล่างด้านซ้าย) พยายามเข้าหาธรรม โดยพระพุทธองค์ ทรงชูพระคัมภีร์อันมีรูปประกอบให้เห็น ทั้งนี้ก็เพราะหาไม่สัตว์นั้น ๆ จะเข้าใจธรรมมิได้เลย นอกจากสัตว์บกสัตว์น้ำ ยังมีนาคที่ลอยผุดขึ้นเหนือน้ำหาสมุทรอีกด้วย จามรีและภูเขาแสดงให้เห็นถึงจิตรกรรมของศิลปะแท้ ๆ

ที่นรก (ทางล่างสุด) นั้น ยมราชมือหนึ่งถือกระบอกส่งดูกุศลกรรมที่นำสัตว์นรกมา อีกมือหนึ่งถือดาบ คอยลงโทษสัตว์นรกนั้น ด้านขวาคือนรกร้อน ด้านซ้ายคือนรกเย็น ทางล่างสุดด้านขวาคือแม่น้ำไวตาวนี อันเป็นที่สัตว์นรกมักต้องตกลงไปในนั้น

สายโซ่สิบสองห่วง

สายสัมพันธ์อันก่อให้เกิดการเกิดต่อเนื่องกันนั้น พระอรรถกถาจารย์มักอธิบายถึงอดีตชาติ ปัจจุบันชาติ และอนาคตชาติ แต่ในพระสูตรชี้ให้เห็นว่าวงวัฏฏ์นี้หมายถึงในปัจจุบันชาตินี้เอง ปัจจุบันเท่านั้นคือกาลที่เราเผชิญอยู่จริง ๆ และปัจจุบันกาลคือขณะสมัยที่เราต้องดำรงชีวิตอยู่ ฉะนั้น พุทธศาสนิกจึงถือว่าการปฏิบัติตนในปัจจุบันสำคัญยิ่งกว่าอื่นใด

ห่วงแรก อวิชชา

ความไม่รู้ หมายถึงไม่รู้สภาพที่แท้ รู้แต่เพียงบางส่วน ไม่เห็นแจ้งแทงตลอดทั้งปัญหา หาได้หมายถึงความโง่งอย่างสามัญไม่ สิ่งซึ่งเราไม่รู้อย่างถูกต้องนั้น แสดงไว้ในรูปว่า ดุจหญิงชราตาบอด ใช้ไม้เท้าคลำทาง ลางครั้งก็มีรูปผู้นำทางคอยจูงให้ ความไม่รู้ในที่นี้คือการมองไม่เห็นสภาพความเป็นจริงของโลก คือมองไม่เห็นโลกตามสภาพที่โลกเป็นอยู่ เราคิดถึงธรรมะเป็นครั้งคราว แต่เราไม่เห็นธรรมอันเป็นสภาพที่แท้ของตัวเราเอง ธรรมะที่แท้คือพระไตรลักษณ์ ได้แก่ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความไร้ตัวตนที่แท้จริง ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นเช่นนั้นอยู่ตลอดเวลา ที่เราไม่รู้สภาพเช่นนั้น ก็เพราะอวิชชามาปิดบัง ดังหนึ่งม่านบังตาไม่ให้แลเห็นฉะนั้น

เพราะอวิชชามีอยู่ เราจึงต้องตัดสินใจทำกรรมดีหรือกรรมชั่ว แล้วแต่กรณี การตัดสินใจทำนี้แลเรียกว่าสังขาร

ห่วงสอง สังขาร

สัตว์โลกที่ยังมีอวิชชาเคลือบคลุมอยู่ ย่อมยังไม่อาจตรัสรู้ได้ ฉะนั้นวันหนึ่ง ๆ จึงต้องตัดสินใจทำการ ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง เพราะไม่อาจประพฤติดนให้เข้ากับสภาพของธรรมชาติที่แท้จริงได้โดยตลอด เหตุเพราะยังยึดความเป็นเขา เป็นเราอยู่ อุปปรมาจุณายช่างปั้นหม้อ ที่อาจปั้นหม้อได้งาม เพราะกุศลกรรม ความฉลาด หรืออาจปั้นหม้อร้าว

หม้อแตก เพราะอกุศลกรรม ความโง่ จะเป็นเพราะรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือเดินเลอะประมาท
ก็ตามที่ กรรมต่าง ๆ เหล่านี้แลที่ถูกพันธัก์โลกไว้ ให้คงความเป็นตัวตนของเขายู่ตลอด
ไป เหตุเพราะกรรมย่อมส่งผล ก่อให้มีการเกิดขึ้น ต่อเนื่องไปอีกอย่างไม่ขาดสาย

ห้วงที่สาม วิญญาณ

ทุกขณะ เราอาจรู้ได้ถึงความแปรเปลี่ยนที่สืบเนื่องกันเป็นช่วง ๆ แต่เรามองไม่เห็น
ความไม่คงที่นั้น ทั้ง ๆ ที่วิญญาณก็คือความรู้สึกตัวที่เกิดขึ้นทุกขณะจิต แต่ละขณะ
หนึ่ง ๆ ความรู้สึกตัวเกิดขึ้นก็เพราะอาศัยอายตนะภายนอกและภายในผสมกัน เกิดขึ้น
แล้วก็สลายไป ไม่คงที่ แต่กลับยึดเอาว่า ความรู้สึกตัวนั้นแลคือตัวเรา วิญญาณก็คือ
เรา จนยึดเอาว่าคงสภาพเป็นอาตมฉัน อยู่ได้ชั่วนิรันดร์ วิญญาณนั้นอุปมาเหมือนลึง
ที่กระโดดจากไม้ต้นหนึ่งไปยังอีกต้นหนึ่ง หรือจุลจิงที่เข้าสู่เรือน (ตั้งในภาพ) จันใด
ความรู้สึกตัวว่าเป็นเราเป็นเขา ก็เข้าสู่ร่างกายนั้นนั้น

เมื่อความรู้สึกยึดในตัวเราตัวเขา มีอยู่ ก็ย่อมเกิดนามรูปขึ้นได้

ห้วงที่สี่ นามรูป

หรือกายและใจนั้นแลที่รวมกันเข้า แล้วยึดเอาว่าเป็น “ตัวเรา” ที่ยึดเอาว่าเป็น “ตัว
เรา” “ตัวกู” นี้ แท้ที่จริง “ตัวกู” ก็หาได้คฤนามและรูปไว้ได้ในอำนาจไม่ “กู”
จะสั่งใจให้เป็นอิสระจากกิเลสอาสวะหาได้ไม่ หรือจะสั่งกายไม่ให้แก่ ไม่ให้เจ็บ ไม่ให้
ตาย ก็ไม่ได้ แต่ใจเป็นใหญ่กว่ากาย ใจนั้นแลที่สั่งการทำการให้เวียนว่ายอยู่ใน
สังสารวัฏฏ์ โดยอาศัยกายเป็นเครื่องมือทำการให้เท่านั้น ในภาพจึงแสดงเป็นรูปคน
สองคน เดินทางวนเวียนอยู่ในมหาโอฆสงสาร ไม่รู้จักสิ้นสุด ตราบใดที่ยังมีนามและ
รูปอยู่ ก็ยังมีอายตนะทั้งหกอยู่ตราบนั้น

ห้วงที่ ๒ ห้วงทหา อายตนะ

รูปเรือนมีหน้าตาต่างหกบานมักแสดงถึงอายตนะทั้งหก แต่ในที่นี้เขียนเป็นรูปเรือนหกหลัง อันแสดงให้เห็นว่าสิ่งที่เรารับรู้เกี่ยวกับโลก ย่อมอาศัยอายตนะทั้งหกนี้เท่านั้น พ้นไปจากนี้เราหาไม่มีทางที่จะรู้ได้ไม่ ตาหูจมูกลิ้นกายคือประสาททั้งห้าที่เป็นสะพานภายนอก สิ่งซึ่งรับรู้ต่อเข้าไปยังใจ (อายตนะที่หก) ไปผสมกับความจำ ความหวัง ความกลัว ความฝัน ฯลฯ ภายในนั้น มนุษย์ส่วนมากรับรู้ได้เพียงระดับความรู้ชั้นมนุษย์ เพราะอายตนะทั้งหกมีขอบเขตจำกัด รับรู้ได้เพียงนั้น ย่อมไม่สามารถที่จะรู้ได้ถึงสวรรคภูมิ เปเรตภูมิ หรือนรกภูมิ แต่ผู้ที่ฝึกปฏิบัติจนอินทรีย์แก่กล้าขึ้นอาจรับรู้ได้ถึงภูมิอื่น ๆ เหล่านี้ด้วย

เมื่อมีการรับรู้ ก็ต้องมีการติดต่อ

ห้วงที่ ๓ ห้วงทหก ผัสสะ

ในที่นี้หมายถึงอายตนะต่าง ๆ ติดต่อกับสิ่งต่าง ๆ ภายนอก เช่นสิ่งซึ่งถูกเห็นมาติดต่อกับตา ก่อให้เกิดการเห็น ถ้าไม่มีการติดต่อ ก็ย่อมจะรับรู้เกี่ยวกับโลกภายนอกไม่ได้ แม้อายตนะทั้งหกจะบริบูรณ์ก็ตามที่ อายตนะต่าง ๆ เกิดมีขึ้นได้ โดยอาศัยผลของกรรม จันใด ผัสสะก็เป็นผลของกรรมจันนั้น จะบังการอายตนะให้ติดต่อกับโลกภายนอกด้วยวิธีอย่างนี้ ๆ หาได้ไม่ เพียงสายตาทอดไปถูกสิ่งใด ผัสสะก็เกิดขึ้น ก่อให้มีการเห็นทันที การติดต่อกับประจักษ์ดังหญิงชายกอดกันนั่นเอง

เมื่อติดต่อกันได้ ก็ย่อมเกิดความรู้สึกขึ้น

ห้วงที่ ๔ ห้วงทเจด เวทนา

ในรูปแสดงภาพคนนอน (หรือนั่ง) แล้วถูกยิงด้วยศรที่ดวงตาทั้งสองข้าง ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นว่าเวทนา หรือความรู้สึก ย่อมเป็นทุกข์ จริงอยู่ บางคราวเรารู้สึกสบาย

รู้สึกเป็นสุข แต่ก็เกิดขึ้นเพียงชั่วขณะ เพราะเรามุ่งยิ่งไปกว่านั้น เราต้องการความมั่นคงในชีวิต เราต้องการความคงสภาพอยู่ชั่ววันนิรันดร์ ถ้าความรู้สึกไม่สบาย ไม่พอใจเกิดขึ้น เรากระตุ้นที่จะหนีไปจากความรู้สึกนั้น ความรู้สึกทั้งสองชนิดนี้ มิใช่ความรู้สึกที่ปกติ ตามปกติความรู้สึกจะเป็นอพยากฤต คือไม่รู้สึกสุข ไม่รู้สึกทุกข์ เป็นความรู้สึกกลาง ๆ เมื่อมีความรู้สึก ก็ (มัก) มีความต้องการ

ห้วงที่แปด ตัณหา

ในห้วงก่อน ๆ นั้น การเกิดขึ้นของแต่ละอย่าง ย่อมอาศัยอดีตกรรมนำมาทั้งสิ้น แต่ตัณหาจะนำมาให้ทำกรรมอย่างใหม่ ถ้าใครฝึกจิตให้เป็นสมาธิได้ ก็จะคุมเวทนาไว้ได้ ในอำนาจ ตัณหา (หรือความต้องการ ความกระหาย) ก็จะไม่เกิด สุขเวทนามักก่อให้เกิดโลภตัณหา ทุกขเวทนามักก่อให้เกิดโทษตัณหา อพยากฤตเวทนามักก่อให้เกิดโมหตัณหา คนที่เจริญสมาธิได้ ใจย่อมมีสติคุม เวทนาก็ย่อมสงบระงับ ตัณหาก็ก่เกิดขึ้นไม่ได้ เป็นอันทำลายลูกโซ่ให้พินาศลง หลุดพ้นจากห้วงแห่งวงวัฏฏ์ สลัดพ้นจากโลก ถึงซึ่งพระนิพพาน หาไม่ห้วงนี้ก็ก่อให้เกิดห้วงต่อไป และสายโซ่นั้นก็จะพันเราไว้กับการเวียนเกิด

ตัณหา อุปปรมาเหมือนนกกเลงสุราบานที่ชอบดื่มเหล้า สมดังรากศัพท์สันสกฤตว่า **ตริชนา** ซึ่งแปลว่ากระหาย

เมื่อความต้องการมีอยู่ ความยึดถือก็ย่อมเกิดตามมา

ห้วงที่เก้า อุปาทาน

มักแสดงรูปคนหรือสิ่ง ขึ้นไปเก็บผลไม้ ทั้งนี้ก็เพราะอยากได้ จึงไปยึดเอา (ผลไม้นั้น) การยึดนี้ทำให้ความต้องการมีอิทธิพลมั่นคงขึ้น ท่านแสดงว่ามนุษย์ยึดมั่นถือมั่นอยู่สี่ชนิด คือ กาม ๑ ทศณคติ (ที่ผิด) ๑ ลัทธิพิธีรีตอง ๑ และตัวตน ๑

ถ้ายังมีการติดการยึดอยู่ตราบใด ก็ย่อมมีการกลายสภาพอยู่ตราบนั้น

ห้วงที่สิบ ภาพ

ที่จริงเรากลายสภาพอยู่ตลอดเวลา เราเปลี่ยนแปลงเป็นอื่นอยู่เรื่อย ๆ ในทางธรรมะ ไม่มีอะไรที่คงสภาพอยู่อย่างคงที่แน่นอนไม่ผันแปร การกลายสภาพย่อมดีขึ้นก็ได้ เลวลงก็ได้ วิวัฒนาการเช่นนั้นอยู่ทุกขณะ

การกลายสภาพนั้นแสดงให้เห็นเป็นรูปผู้หญิงมีครรภ์

เมื่อมีการกลายสภาพ ก็ย่อมมีการเกิด

ห้วงที่สิบเอ็ด ชาติ

ในรูปแสดงภาพเด็กหลุดจากครรภ์มารดา แต่แท้ที่จริงนั้น การเกิดมีอยู่ทุกขณะ การตายจากชีวิตนี้ ไปเกิดมีชีวิตรใหม่ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการเกิดซึ่งมีอยู่ทุกขณะนั่นเอง เราตายแล้วเกิดอยู่ตลอดเวลา บางขณะเรามีความคิดสูงส่งเกิดขึ้น เราก็กลายสภาพตั้งเป็น เทวดาในหมู่มนุษย์ บางขณะเราถูกโทษจริตครอบงำ เราก็กลายสภาพไปเป็นสัตว์นรก หรืออสุรกาย ที่เรียกว่าเรานั้น แท้จริงบางครั้ง ก็มีเทวดามาเกิดใน “เรา” บางครั้ง ก็มี มนุษย์ เคว้งฉาน ฯลฯ มาเกิดใน “เรา” ชาติหรือการเกิดนั้นมีขึ้นได้มากมาย ในช่วงชีวิตหนึ่ง ๆ เท่าที่ใจจะคิดไปได้ต่าง ๆ

เมื่อมีเกิดก็ย่อมมีแก่และตาย

ห้วงที่สิบสอง ขรามรณะ

รูปิเบตแสดงให้เห็นคนแก่แบกศพไปจากเรือน แต่แท้ที่จริงนั้น เราตายอยู่ทุก ๆ ขณะ เราตายบ่อยครั้งเท่ากับการเกิด มีเกิดที่ไหนก็มีตายที่นั่น ไม่ว่าจะเกิดทางใจ หรือเกิดทางกาย ก็ตาม

กายเราเองก็ตายอยู่ทุกขณะ เช่นเดียวกับใจ แต่คนที่ไม่เคยฝึกหัดอบรมจิตมักกลัวตาย ตั้งประเด็นว่าความตายนั้นเกิดขึ้นเพียงครั้งเดียวเท่านั้นในชีวิตนี้ ที่จริงเราตายอยู่ทุกขณะ ตราบใดที่ยังมีวิชาห่อหุ้ม ตัณห์ก็คงครอบงำให้ประกอบกรรมอันจะเป็นผลต่อเนื่องให้มีการเกิดอยู่ตลอดไป

เป็นอันว่าเราเวียนว่ายอยู่ในสังสารจักรทุกขณะ จากเกิดไปสู่ตาย เราเองเป็นผู้รับผิดชอบกับการก่อกรรมทำเช่นนั้น และจะอธิบายวงวิญญะนี้เป็นก็ห้วงก็ได้ ไม่สำคัญต้องเป็นสิบสอง อย่างไรก็ตาม ก็คงสรุปได้ดังคำพระบาลีว่า

อิมสมิ สติ อิท.....นั่นเอง

รูปอมมนุษย์

รูปอมมนุษย์ที่กักกินวงสังสารจักรอยู่นั้น มิใช่อะไรรึอื่น คือความไม่เที่ยงที่ครอบคลุมสิ่งทั้งปวงนั่นเอง จะเป็นโลกมนุษย์ สวรรค์ หรือนรกก็ตาม ย่อมหาความคงที่แน่นอนไม่ได้ ย่อมกลายสภาพไปเป็นอื่นอยู่ตลอดเวลา หัวกระโหลกผีทั้งห้าที่ระดับเป็นมงกุฎอมมนุษย์ คือ เบญจขันธ์ ที่รวมขึ้นเป็นตัวตน ที่เรียกว่าเราว่าเขา แลตาหูจมูกปากของอมมนุษย์นี้มีไฟเผาอยู่ ก็เพื่อจะยืนยันตามอาทิตปริยายสูตรที่ว่า ดวงตา คือ ไฟ ๖ ล ๖ ส่วนดวงตาที่สามทางหน้าผากนั้น แสดงว่าคนที่มีดวงตามองเห็นธรรม ย่อมจะรู้ว่าความไม่เที่ยงนั้นแท้ที่จริงหาใช่ศัตรูไม่ หากเป็นสามัญลักษณะที่คอยช่วยมนุษย์ให้เข้าสู่พระโพธิญาณ แม้อมนุษย์จะแต่งกายใส่ตุ้มหูและประดับล้น แต่ก็ห่าหน้าชมไม่ นี่ฉันใด ชาวโลกที่ประดับประดารา่างกายให้เห็นงามนั้น ถ้าพิจารณาโดยลึกซึ้งแล้ว จะเห็นว่าน่าเกลียดแท้ที่เดียว อมนุษย์นี้มีหางเสือ ขาเสือ ก็เพื่อแสดงว่าน่ากลัว ควรที่มนุษย์จะหาทางตีตัวออกห่างจากสิ่งซึ่งอมมนุษย์ครอบงำไว้ ให้จงได้

รูปอื่น ๆ

เหนือสังสารจักรไปทางด้านขวา มีรูปพระพุทธองค์ ผู้ทรงสลัดพ้นแล้วจากบ่วงแห่งการเวียนเกิด เสด็จข้ามโอฆะถึงฝั่งพระมหานิพพาน ทรงชี้ไปที่มนุษยให้พระภิกษุเห็นสภาพของความไม่เที่ยง ที่ครอบงำวิถีทางแห่งธรรมะ พระรัศมีรอบ ๆ พระพุทธองค์แสดงถึงพระมหาปัญญาและพระมหากรุณา ทรงอยู่นอกวงวิญญูออกไป เกินคนที่ติดอยู่ภายในกรอบจะเข้าซึ่งถึงพระปัญญาคุณอันล้นลึกนั้นได้

ทางเบื้องบนด้านซ้าย มีรูปจักรอีกอันหนึ่ง ซึ่งต่างไปจากวงที่รัดรั้งสัตว์โลกไว้ เพราะเป็นพระธรรมจักร ซึ่งมีซี่ทั้งแปด อันได้แก่ พระอริยมรรค ตรงศูนย์กลางคือสัญลักษณ์ของตรีกายแห่งพระพุทธะ

สรุป

ภาพสอนธรรมนี้สืบต่อเนื่องกันลงมาถึงเรา โดยอาศัยท่านที่เข้าใจเนื้อแท้แห่งธรรมและรู้จักแสดงความหมายของธรรมให้ปรากฏออกมาได้ในทางจิตรกรรม ท่านศิลปินผู้รู้ธรรมนั้น ๆ ส่วนมากย่อมได้แก่พระภิกษุ บัดนี้ท่านนั้น ๆ พากันกระจัดพรัดพรายออกไป นอกบ้านเกิดเมืองนอน แต่ก็ยังรักษาประเพณีอันดีนี้ไว้ได้ ที่สีลม เนपाल และอินเดีย นับว่าเป็นวิธีหนึ่งซึ่งจะช่วยให้คนแลเห็นธรรมได้ง่ายยิ่งขึ้น ประเพณีนี้จะแพร่หลายต่อไปในเมืองไทยและในประเทศเอรว่าทอื่น ๆ หรือไม่ ก็ต้องคอยดูกันต่อไป

ใครที่เข้าใจปฏิสมุปบาท

เข้าใจธรรม

ใครที่เข้าใจธรรม

เข้าใจปฏิสมุปบาท

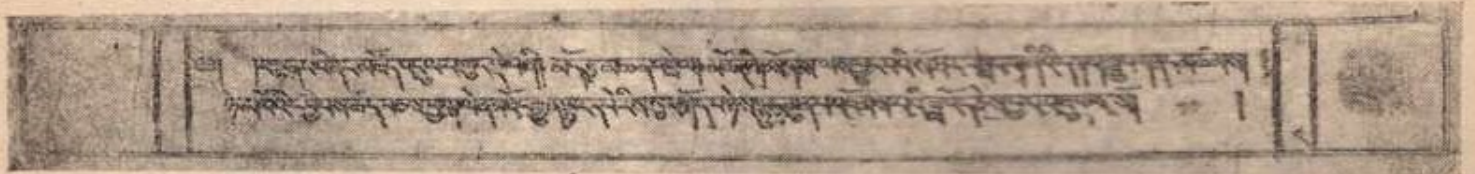
(พระพุทธภาษิต)

ป. ๑๘ ๓๐๘๓

ท ๘๓๖๗

สมุดภาพพระวินัยของฝ่ายวัชรญาณ

สมุดภาพอธิบายพระวินัยของฝ่ายวัชรญาณ

แผ่นที่ ๑ ก

สำหรับผู้ที่ไม่รู้จักเกี่ยวกับพระวินัย

ข้อความต่อไปนี้ย่อมาแสดงให้ทราบว่าอะไรภิกษุทำไม่ได้

พระจันทร์ทอแสงมาในความมืดได้ฉันใด ภิกษุผู้รู้วินัย ก็อาจมาอาบิตเสียได้ฉันนั้น

แผ่นที่ ๑ ข

ภาพภิกษุบนต้นไม้ มิได้หมายความว่าพระธิดาศ้อยอยู่บนต้นไม้ ต้นไม้หมายถึงเพียง
แทนกุฏิเท่านั้น แลภาพนี้แสดงให้เห็นว่าภิกษุควรดูแลรักษาจีวรอย่างไร เพราะผ้าแต่

ละชั้นย่อมได้มาแต่หายก ซึ่งต้องซื้อหามาด้วยราคาอันแพง ปฏิกาทกจึงควรระวังรักษา
ไทยทานนั้น ๆ อย่างระมัดระวังที่สุด

(๑) ชำธ ภิกษุสองรูปนั่งบนกิ่งไม้ มีผ้าห้อยอยู่เบื้องบน หมายความว่า พระสองรูปนี้
อยู่ในกุฏิสี่ห้อง เก็บจีวรไว้ในอีกสองห้อง ต่างหากออกไป แต่ละรูปมิได้นั่งบนลำต้น
หมายเอาว่าเปิดประตูไว้ ใครเข้าถึงองค์ท่านหรือถึงจีวรเลยก็ได้ แสดงว่ามีได้ดูแลรักษา
ผ้าไว้ให้ดี ประทับดี

(๒) กลาง ภิกษุอยู่ในห้องกลาง ในกุฏิที่มีสามห้อง เก็บจีวรไว้ในอีกห้องหนึ่งที่ตัดไป
ไม่เป็นอาบัติ

(๓) ขวา ถ้าเก็บจีวรไว้ห้องกลาง ภิกษุจะอยู่ในห้องถัดไป ห้องใดห้องหนึ่งก็ได้

แผ่นที่ ๒ ก

(๑) ข้าง ถ้าภิกษุอยู่ในห้องใดที่อาจสามารถเห็นจีวรได้ แม้ในส่วนอื่น ๆ ของกุฏิ
ย่อมอาจเก็บจีวรไว้ในที่ใดก็ได้

(๒) ลู่ถาง ถ้าเก็บจีวรไว้ในผ้าหรือบนก้อนหินนอกกุฏิ ไม่เป็นอาบัติ (ยกเว้นยามค่ำ)

(๓) ขวา ถ้าภิกษุอยู่นอกกุฏิ จะเก็บจีวรไว้ที่ใดภายในกุฎิก็ได้

แผ่นที่ ๒ บ

(๑) ช้า ภิกษุผู้อยู่ในป่าอันมีเจ้าของ มีใบไม้บังอยู่เหนือศีรษะมิดชิด ย่อมจะวางจิวร
ไว้ได้ ภายในโยชน์หนึ่งนับแต่ที่นั่งนั้นไป แม้กระนั้น ก็ควรเก็บจิวรไว้ให้พอมองเห็น

(๒) กลาง ภิกษุที่อาศัยอยู่โคนไม้ ถิ่นแม่น้ำลำห้วยใกล้ ๆ นั้นเป็นเขตแดน หากแขวน
จิวรไว้บนกิ่งไม้เหนือหน้า ย่อมไม่ปรำปราบติ แต่ถ้าฝนตกจนเกิดลำน้ำขึ้น แขนงจิวรไว้
เหนือหน้าเช่นนี้ เป็นอาบัติ

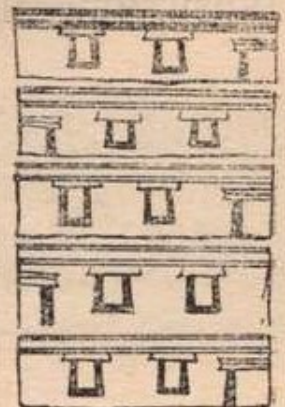
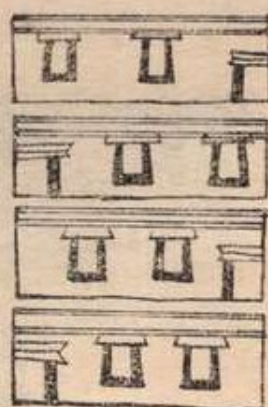
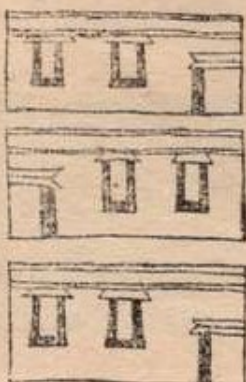

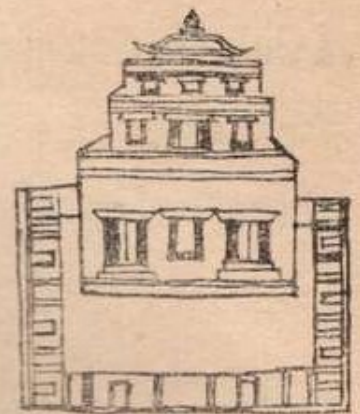
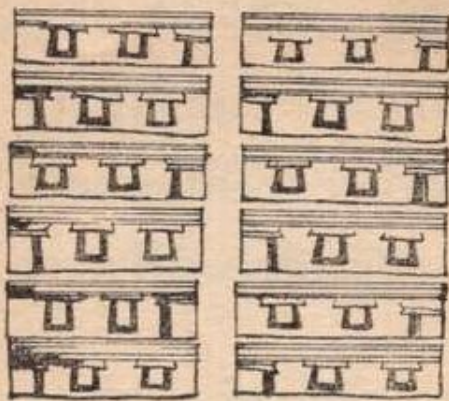
(๓) ขวา ภิกษุที่อยู่โคนไม้ แขนงจิ้วรไว้นกึงเหนือศีรษะได้ หรืออยู่ในกุฏิชั้นล่าง
เก็บจิ้วรไว้ในห้องชั้นบนได้ ไม่เป็นอาบัติ

แผ่นที่ ๓ ก

อธิบายวิธีจัดกุฏิต่าง ๆ เข้าเป็นคณะ ที่แสดงไว้ตั้งแต่ล้วนเรือนสองห้อง ชั้นเดียว นับแต่
ซ้ายไปขวา มีแต่ขนาดย่อม และเชิงขึ้นไปจนขนาดใหญ่ ขอให้สังเกตว่าประตูกุฏิ
จัดไว้ยกเอียง พอไม่ให้พระยีนคาประตुकุฏิกันได้ แม้ในวัดจะมีพระมาก แต่การจัดกุฏิ
แบบนี้ ช่วยให้ต่างองค์ต่างอยู่ ส่วนรูปทางขวา แสดงแผนผังของวัดทั่ว ๆ ไป แม้ตาม
ซากโบราณสถานในอินเดียก็เป็นแบบนี้ คือกุฏิเล็ก ๆ ปลูกล้อมพุทธวิหาร ให้ร่วมกัน
ประกอบศาสนกิจได้ และให้ต่างกลับไปเจริญสมาธิภาวนาตามกุฏิเป็นรูป ๆ ไป

แผนที่ ๓ บ

ข้าอ กักกระ คือไม้เท้าที่ภิกษุใช้เวลาไปไหนมาไหนนอกวัด โดยเฉพาะยามเมื่อต้องเข้าเขตบ้าน เช่นเวลาไปบิณฑบาตร ประโยชน์ของไม้กักกระคือ (๑) ช่วยเตือนสัตว์เล็ก สัตว์น้อยให้หนีออกนอกทาง จะได้ไม่ถูกเหยียบย่ำ เพราะไม้นี้มีเสียงหนัก และมีกระดิ่ง อยู่ที่ด้ามด้วย . (๒) ช่วยเตือนทายกทายิกาให้มาใส่บาตร เพราะพระจะเข้าพันประตู รัวเข้า ไปถึงลานในบริเวณบ้านไม่ได้ เมื่อถึงประตูให้กระแทกกักกระลงกับพื้นดัง ๆ ครั้งหนึ่ง รอยุ่สักครู่ ให้กระแทกได้อีกครั้ง แต่พอถึงครั้งที่สาม มรवासเขาไม่ออกมาใส่บาตรก็ให้เดินต่อไป ที่ต้องทำเช่นนั้นก็เพราะบ้านเรือนทางตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย มักมีกำแพงกัน และมีประตูรั้วปิดไว้อีก ถ้าภิกษุไม่ใช้ไม้กักกระ ชาวบ้านจะไม่รู้เลยว่า พระมาแล้ว

(๒) เมื่อนั่งภาวนามากแล้ว ลางที่มักจะง่วง ท่านให้ยืนขึ้นเดินจงกรมในเนื้อที่
ราวๆ ๑๘ หักตบาศ ทางเดินนี้มีเตรียมไว้ โดยเฉพาะ และมีราวรูปให้เกาะด้วย เพราะ
บางทีนั่งนานจนขาขา อาจเดินไม่ได้สะดวก

(๓) วิธีแก้ความง่วงอีกอย่างหนึ่ง คือให้จุดไฟแล้วฟุ้งกสิณ (คล้าย ๆ กับวิธีของฝ่าย
เถรวาท)

(๔) ภิกษุที่นั่งภาวนาอยู่ในกุฏิ เหนืออาสนะ ทางขวามือของท่าน แขนงที่มีกลิ่น
แรง ดុងนี้อาจแขวนไว้ที่หูท่านเองก็ได้ กลิ่นก็ดี น้ำหนักที่หูก็ดี ย่อมช่วยให้หายง่วงได้
(ในพระบาลีก็มีข้อแนะนำให้ดิงหู แก้ง่วง) ทางซ้ายมือของท่านมีคณโทหน้าแขวนไว้
สำหรับใช้ตีหมหรือล้างหน้า

ขว ภิกษุเอาจีวรคลุมศีรษะ (หมายความว่าง่วง) มีสามเถรถือไม้แหลมมากอยที่มแทง
พระ หมายความว่ามาชู่ให้หายง่วง

แผ่นที่ ๔ ก

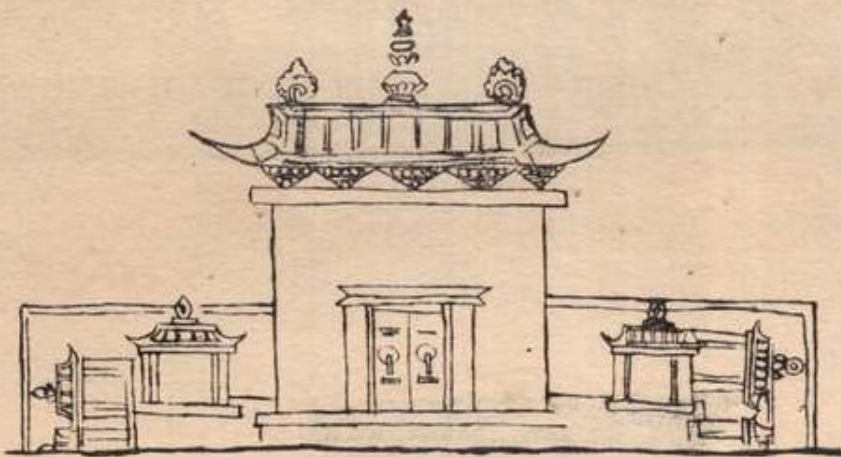

ซ้าย สามเถรใช้ลูกตุ้มตีพระที่นั่งเจริญภาวนาแล้วง่วง ถือว่าการทำเช่นนั้นเป็นความชอบ
ของสามเถร แต่ถ้าตีเพราะความเกลียดหรือโกรธ ไม่ได้ ทางนิกายเซ็นใช้ไม้แบน ๆ
ที่เรียกว่าดาบของท่านมัญชุศรี ตีเอาแรงกว่านี้ยิ่งนัก

(๒) ถ้าแก้ด้วยวิธีต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วไม่สำเร็จ ให้เหยียดขาออกข้างหนึ่ง

(๓) ถ้ายังไม่หายง่วง ก็ให้เหยียดออกทั้งสองข้าง แต่มือก็ยังคงไว้ในท่ามูทรา พร้อมที่จะเจริญภาวนาต่อไป

ขวา พุทธวิหารหรือคันธกุฎี คือที่ทำพิธีสักการบูชา อันมีกุฎีต่าง ๆ ล้อมรอบ (ดังที่กล่าวไว้ในแผ่นที่ ๓ ก)

แผ่นที่ ๔ ข

ซ้าย ตึกใหญ่ในวัดมี ๗ ชั้น (ที่นาลันทาเคยมีถึง ๑๑ ชั้น) หลังคาหุ้มทอง ห้องโถงใหญ่ ประดิษฐานพระประธานองค์โต และแบ่งเป็นห้องเล็กๆ สำหรับภิกษุ ในภาพแสดงให้เห็นว่าพุทธบริษัทกำลังเดินปทักษิณรอบพระวิหาร ขณะเดินมักนับประจำและบริกรรม มนต์ไปด้วย หากไม่ใช้หลักการภาวนาอย่างอื่น

กลาง ประตูเข้าวิหาร ซึ่งมักเขียนรูปสังสารจักร และมีกวางอยู่สองข้าง เตือนใจให้นึก ว่าพันธวัฏฏ์นี้ไป จะเข้าถึงพระธรรมจักร ที่ตรัสสอนเป็นครั้งแรก ณ สวนกลาง นอก กรุงพาราณสี

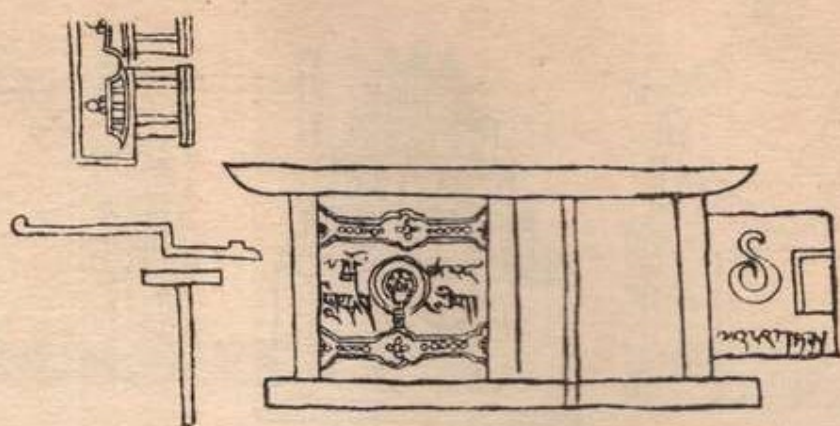
ขวา ธงที่ชักได้เห็นวิหาร หรือที่หน้าประตู ลีสด มีความหมายในทางธรรมอยู่บนพื้น
ธง^๕นี้มาก

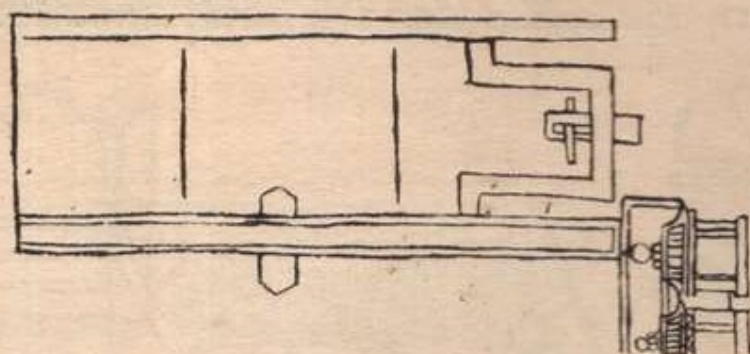
แผ่นที่ ๕ ก

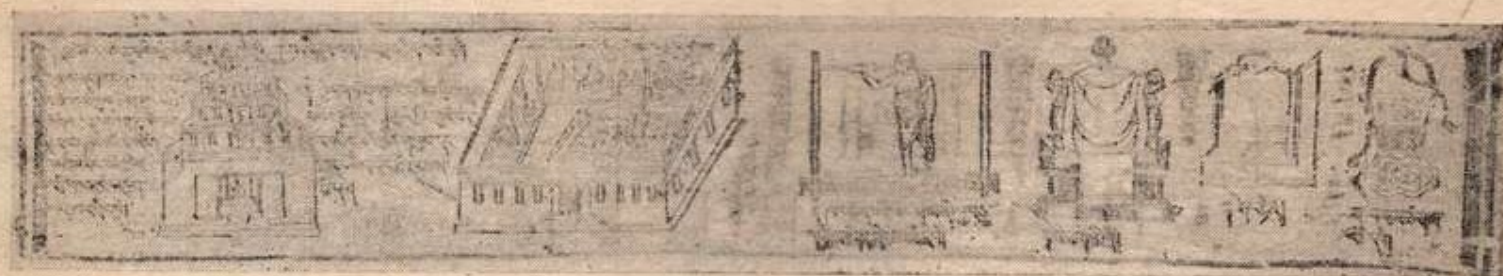
ซ้าย ภาพนี้ต่อมาจากภาพซ้ายของแผ่นที่ ๔ ข ขอให้สังเกตว่าพระที่เดินปทักษิณนั้น
องค์หนึ่งถือธงกักระ สะพายบาตร และแบกหนังสือเรียนด้วย ประตูวิหารก็เป็นแบบ
ดั้งเดิมของอินเดีย ดังที่สลักรูป ตรงหน้าประตูนั้น พระองค์หนึ่งกำลังตั้งท่าถวายมหาภิราท

กลาง ลวดลายประตูเขตสังฆาวาส

ขวา กลอนต่าง ๆ ภายในประตูนั้น

แผ่นที่ ๕ ข

ข้าย หอภาวนา สร้างอย่างปราสาทหินเดียว ห้องโถงชั้นล่างและห้องบูชาบนยอดอาคาร
มักประดิษฐานพระพุทธรูป ๑๐,๐๐๐ องค์ ซึ่งจะได้ตรัสรู้ในภัทรกัลป์นี้

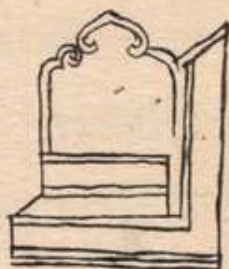

(๒) หอภาวนาอีกแบบหนึ่ง ซึ่งมีที่ให้พระแต่ละรูปนั่งปฏิบัติธรรมอยู่ภายในห้องที่ไม่มี
ประตู อาคารแบบนี้เย็นสบายดี เพราะไม่มีหลังคา มีบ่อตอกบัวอยู่ตรงกลาง และแต่ละ
ห้องทำคล้าย ๆ กัน

(๓) สำหรับพระที่มีใช้นักปฏิบัติ หากเป็นนักปริยัติ เมื่อเรียนเมื่อยมากเข้า ก็เดินจงกรมเพื่อแก้ง่วงได้ในเนื้อที่ ๑๒ หัตถบาศ

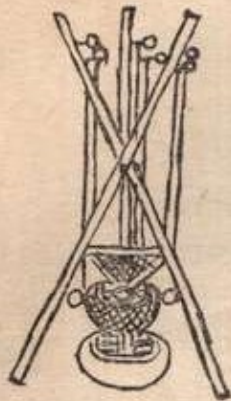
(๔) ธรรมาสน์ที่ใช้เทศน์แลใช้สวดพระปาฏิโมกข์ด้วย

(๕) ม้ารองสำหรับก้าวขึ้นธรรมาสน์

(๖) หม้อกรองอย่างละเอียด ทำด้วยผ้า

ซ้าย หม้อกรองน้ำวางบนสามขา

(๒) หม้อกรองน้ำสองชั้น

(๓) หม้อกรองน้ำสามชั้น

(๔) ที่กรองน้ำปากเป็นสามเหลี่ยม ชนิดนี้มักใช้ทั่วไปในธิเบต ตามวัดต่าง ๆ มักจะ
ใช้อย่างใดอย่างหนึ่ง ตามที่กล่าวมานี้

(๕) หม้อเก็บน้ำดื่ม

(๖-๗) หม้อใส่น้ำดังตามที่บูชา ซึ่งมักรินออกใส่ถ้วยเล็ก ๆ แจกใบ

(๘ — ๙) แต่นี้ต่อไปเป็นลักษณะของรองเท้าที่ใช้ได้ตามพระวินัยของนิกายสรวาสติวาท ซึ่งคล้ายกับพระวินัยของฝ่ายเถรวาทนั่นเอง เป็นเพียงทางใต้ใช้แต่รองเท้าแตะพื้นชั้นเดียว เพราะอินเดียภาคใต้และลังกาเป็นเขตร้อน แต่พวกสรวาสติวาทอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของมัธยมประเทศ คือทางแคว้นบันจาบและกัษมีร์ ซึ่งในฤดูเหมันต์ อากาศหนาวเย็นยิ่ง จึงต้องใช้รองเท้าหุ้มส้น และหุ้มมาจนถึงครึ่งขา ในรูปแสดงให้เห็นรองเท้าแตะที่พระใช้ได้ในทุกโอกาส ทั้งนี้เพราะดินแดนในแถบนั้นของอินเดียเต็มไปด้วยขวากหนามและหินผา ผิดกับฝ่ายใต้ของนิกายเถรวาท ซึ่งอนุญาตให้พระใส่รองเท้าออกบิณฑบาตได้ ก็ต่อเมื่อเวลาอาพาธเท่านั้น

ขวา รองเท้าหุ้มส้นที่อนุญาตให้พระภิกษุที่อยู่ตามภูเขາใช้ได้ และพระที่อาพาธก็ใช้ได้เช่นกัน

ข้อ ๔ ภิกษุที่ขึ้นเขาแล้วเท้าเจ็บ ได้รับอนุญาตให้ใส่รองเท้าแตะที่ปิดนิ้วเท้าได้

(๒) ภิกษุที่ลงจากเขาแล้วเท้าแผลง ได้รับอนุญาตให้ใส่รองเท้าหุ้มส้นได้

(๓) รองเท้าหนังหุ้มถึงครึ่งน่อง อนุญาตให้ภิกษุสวมได้เมื่อถูกหญ้าเกี่ยวเป็นบาดแผล

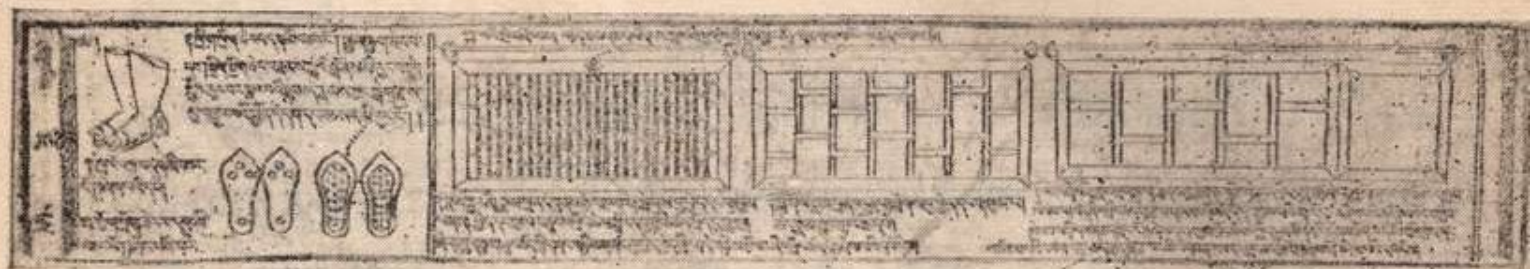
(๔) รองเท้าหนังหุ้มตลอดน่อง และมีเครื่องประดับเล็กน้อยอย่างนี้ เคยมีพระบรมพุทธานุญาตให้พระอานนท์ใช้ได้ เมื่อพระอานนท์ต้องทนกับความหนาว ในดินทุรกันดาร

(๕) รองเท้าหุ้มส้น ซึ่งอนุญาตให้ภิกษุใช้ป้องกันสัตว์มีพิษที่อยู่ตามภูเขา

(๖) ที่กล่าวมาแล้วนั้นพระใช้ได้ ส่วนต่อแต่นี้ไปห้ามมิให้ใช้ คือ รองเท้าหนังที่มีเครื่องประดับ

(๗) รองเท้าแบบหน้าม้า ก็ห้ามใช้

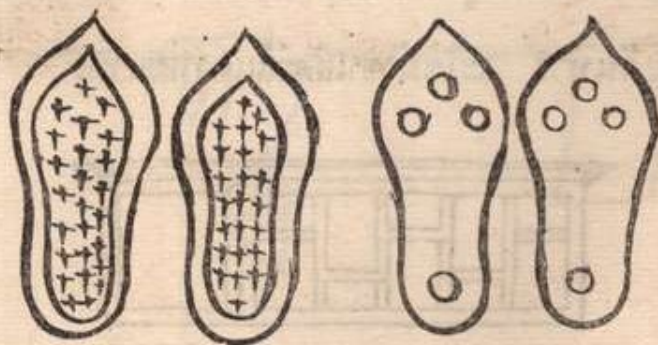
ขวา รองเท้าที่มีสี มีเครื่องประดับตกแต่งเป็นเงินหรือทอง ห้ามใช้

แผ่นที่ ๗ ก

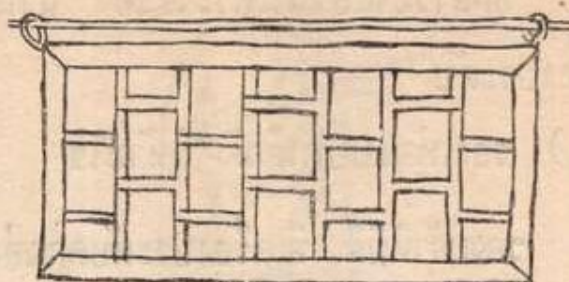
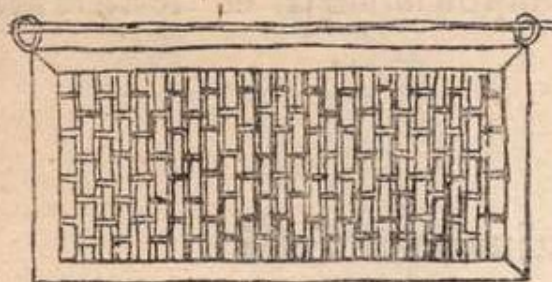
ซ้าย รองเท้าที่ประดับสันประดับปลาย ห้ามใช้

(๒) รองเท้าที่มีพื้นเป็นไม้ หรือมีปุ่มหนังยื่นออกมา ห้ามใช้ เพราะมีเสียงดัง

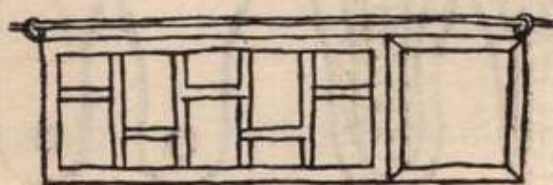
(รองเท้าแตะที่มีพื้นเป็นไม้ พระทางฝ่ายเถรวาทก็ใช้ไม่ได้ เช่นเดียวกัน)

(๓) พื้นรองเท้าที่ทำพิเศษเพื่อให้มีเสียง ห้ามใช้

(๔) แต่นี้ไปว่าด้วยจีวร เริ่มด้วยสังฆาฏิ ซึ่งเป็นผ้าหนาสองชั้น ตัดต่อกันเป็นชั้น ๆ ตามธรรมเนียมเดิม ที่มีพระบรมพุทธานุญาตให้ใช้ผ้าหนามาก ก็เพราะทางเหนือหนาวเป็นพิเศษ แม้กระนั้นก็ยังไมพอกแก้หนาวได้แก่พระธิเบต ซึ่งต้องใช้ผ้าจีวรขนสัตว์สีแดงเข้มอยู่ตามปกติแล้ว จะใช้ผ้าสังฆาฏีกี่ต่อเมื่อมีโอกาสพิเศษ เช่น อุปสมบท หรือ สดับพระธรรมเทศนา ซึ่งองค์ทะไลลามะแสดงเอง ผ้าต่อกันเป็นชั้น ๆ เช่นนี้ แม้จะไม่สู้ใช้กันในประเทศไทย แต่ก็เป็นที่รู้จักกันดีในประเทศพม่า ผ้าสังฆาฏินี้ มักทำด้วยไหมและถือกันว่าเป็นของดีมีค่ามาก มักปักเป็นรูปธรรมจักร อยู่ทางด้านบน เวลาห่มจะแลเห็นธรรมจักรนี้ได้ชัด จีวรธิเบตทุกชนิดมีหูสำหรับแขวน

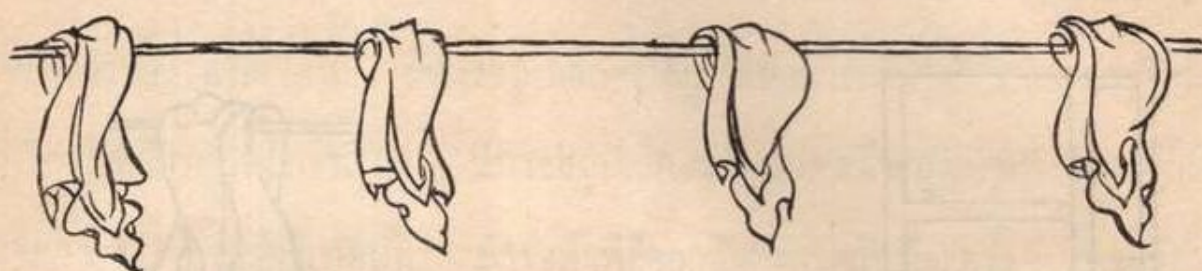
(๕) อุตราวาสก ใช้เวลาทำพิธีบูชา ตามปกติเป็นผ้าไหมหรือผ้าฝ้ายก็ได้ สีเหลือง ถ้าเป็นเวลาทำงานหรือเดินทาง จะใช้ผ้าขนสัตว์สีแดงห่มแทน

ชาว อันตราวาสก ผิดกับสบงของฝ่ายเถรวาท ตรงที่มีกระหงเพิ่มชั้นมาอีกทางด้านขวา ทั้งนี้เห็นจะเป็นเพราะพระธิเบตต้องขี่ม้า จึงจำเป็นต้องเติมผ้าให้ยาวขึ้น เพื่อรองนั่งได้กระชับขึ้น

แผ่นที่ ๗ บ

ผ้าแบบต่าง ๆ ซึ่งอนุญาตให้ใช้ได้ (ซ้าย) ผ้านิวาสนะ ซึ่งใช้นุ่งได้สบบงเพื่อให้อุ่น จะ
นุ่งนิวาสนะผืนเดียวก็ได้ เวลาอยู่ในกุฏิ ดังพระฝ่ายเถรวาทนุ่งผ้าอาบน้ำนั้นเอง แต่เวลา
เดินทางออกข้างนอก นุ่งผ้าชุดนี้ผืนเดียวไม่ได้

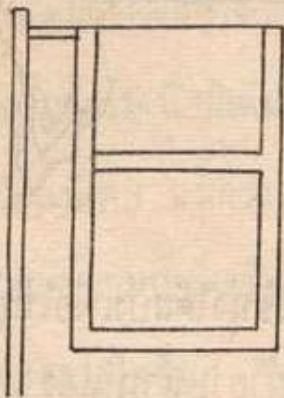
- (๒) ประตินิกวาสนะ ผ้านุ่งชั้นใน ใช้เวลากลางคืน
- (๓) สังฆอังสะ ผ้าห่มกันหนาว ใช้เวลาทำงาน
- (๔) ประตีสังฆอังสะ ผ้าห่มกันหนาว ใช้ปูที่นอนด้วย

- (๕) กัณฑ์ประตินิกวาสนะ ผ้าใช้สำหรับพันแผล
- (๖) กาโยทุรชนะ ผ้าเช็ดเลือดเช็ดหนอง
- (๗) มุขโกชนะ ผ้าเช็ดหน้า
- (ขวา) เกษาประตินิกวาสนะ ผ้าที่ใช้เวลาปลงศพ

แผ่นที่ ๘ ก

ซ้าย นิสิตนะ ผ้ารองนั่ง (อาสนะ)

(๒) วสาดิจีวระ ผ้าอาบน้ำฝน อนุญาตให้ใช้ในระหว่างพรรษา

กลาง กักกระ (ดูแผ่นที่ ๓ ข) สัญลักษณ์ของไม้นี้มีมาก ที่จับอยู่ตรงกลางเตือนให้ระลึกถึงมัชฌิมาปฏิปทา เหนือที่จับเป็นขอ เตือนให้นึกถึงเครื่องเกี้ยวสัตว์ให้พ้นจากสังสารวัฏฏ์ พ้นขอนั้นขึ้นไปมีวงสามวง หมายถึงพระสาวกพุทธ พระปัจเจกพุทธ

และพระสัมมาสัมพุทธ อันเป็นยอดปรารถนาของผู้ซึ่งประพฤติดนตามมัชฌิมาปฏิปทา
 เหนือนั้นขึ้นไปเป็นเหล็กสี่สีอัน ซึ่งตั้งตรงอยู่ (ในที่นี้เห็นเพียงสอง) ชวนให้นึกถึง
 พระจตุราริยสัจ ในแต่ละสี่ แบ่งเป็นแปดตอน หมายถึงอัฐรางคิกมรรค เหล็กแต่ละสี่
 มีลูกพรวนสามลูก (ซึ่งทำให้เกิดเสียง) รวมกันเป็นสิบสอง หมายถึงพระปฏิจสมุปบาท
 โครงเหล็กสี่ล้อมเป็นวงภายนอกที่หันเข้าหากันนั้น ภายในว่างเปล่า หมายถึงศูนยตา
 ภายในความว่างเปล่านั้น มีพระสถูปเล็ก ๆ อยู่ หมายถึงพระรูปกายของพระพุทธเจ้า
 พ้นโครงเหล็กกรอบนอกขึ้นไป มีพระสถูปเล็ก ๆ อีกองค์หนึ่งอยู่ที่ยอด หมายถึงพระ
 ธรรมกาย ตามวัตริเบตนั้น มักจะทำพิธีออกบิณฑบาตกันปีละครั้ง พระที่อาวุโส
 ที่สุดจะถือกักระนำบรรดาลูกวัดเดินถือบาตรและยามเข้าไปสู่หมู่บ้าน คล้าย ๆ การ
 บิณฑบาตตามชนบทของประเทศไทยนี้เอง

(๔) บาตร มักจะเขียนตั้งประหนึ่งว่ามีอาหารเต็มอยู่เสมอ ดังในภาพ ที่มีผลท้อหรือ
 ผลไถ (สัญลักษณ์ของความมีอายุยืน) ที่มีผลท้ออยู่ด้วยนั้น มักตั้งถวายเป็นพุทธบูชา
 บาตรริเบตมีสีดำดังสีดำกา ต้องทำด้วยเหล็กหรือดินเผา ลักษณะเป็นดังฟองไข่ผ่าครึ่ง
 ขนาดเล็กใหญ่ต่าง ๆ กัน ตั้งแต่ใส่ข้าวได้ ๓ ฟายมือขึ้นไป แต่บาตรของนิกายสรวาสติ
 วาทไม่มีฝา เวลาบิณฑบาตมักใช้ผ้าพับไว้ปิดปากแทนฝาบาตร

ขวา ที่กรองน้ำอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งมักใช้กันตามวัดต่าง ๆ ในเขต
ในที่สุดนี้ ใครจะขอกล่าวว่าทางฝ่ายเถรวาทเราใช้อัฐบริวาร ภิกษุทางนิกาย
สรวาสติวาทใช้บริวาร ๑๓ อย่าง และการนับให้ครบทั้งสิบสามนั้น ก็ไม่ลงรอยกัน
ทีเดียวนัก

๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒	๑๓	๑๔	๑๕	๑๖	๑๗	๑๘	๑๙	๒๐	๒๑	๒๒	๒๓	๒๔	๒๕	๒๖	๒๗	๒๘	๒๙	๓๐	๓๑	๓๒	๓๓	๓๔	๓๕	๓๖	๓๗	๓๘	๓๙	๔๐	๔๑	๔๒	๔๓	๔๔	๔๕	๔๖	๔๗	๔๘	๔๙	๕๐	๕๑	๕๒	๕๓	๕๔	๕๕	๕๖	๕๗	๕๘	๕๙	๖๐	๖๑	๖๒	๖๓	๖๔	๖๕	๖๖	๖๗	๖๘	๖๙	๗๐	๗๑	๗๒	๗๓	๗๔	๗๕	๗๖	๗๗	๗๘	๗๙	๘๐	๘๑	๘๒	๘๓	๘๔	๘๕	๘๖	๘๗	๘๘	๘๙	๙๐	๙๑	๙๒	๙๓	๙๔	๙๕	๙๖	๙๗	๙๘	๙๙	๑๐๐
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----

แผ่นที่ ๔ ข และ ๕ ก

ตารางและคำอธิบายว่าด้วยวันอุโบสถ

๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒	๑๓	๑๔	๑๕	๑๖	๑๗	๑๘	๑๙	๒๐	๒๑	๒๒	๒๓	๒๔	๒๕	๒๖	๒๗	๒๘	๒๙	๓๐	๓๑	๓๒	๓๓	๓๔	๓๕	๓๖	๓๗	๓๘	๓๙	๔๐	๔๑	๔๒	๔๓	๔๔	๔๕	๔๖	๔๗	๔๘	๔๙	๕๐	๕๑	๕๒	๕๓	๕๔	๕๕	๕๖	๕๗	๕๘	๕๙	๖๐	๖๑	๖๒	๖๓	๖๔	๖๕	๖๖	๖๗	๖๘	๖๙	๗๐	๗๑	๗๒	๗๓	๗๔	๗๕	๗๖	๗๗	๗๘	๗๙	๘๐	๘๑	๘๒	๘๓	๘๔	๘๕	๘๖	๘๗	๘๘	๘๙	๙๐	๙๑	๙๒	๙๓	๙๔	๙๕	๙๖	๙๗	๙๘	๙๙	๑๐๐
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----

แผ่นที่ ๕ ข ว่า

หอสมุดแห่งชาติ
กรุงเทพฯ

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ ศิวพร
นบพวิธ วันทนทวี ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา
ขอขมาคุณกัณฑ์ วงเวียนนักษัตร
พระนคร ไทย. ๒๐๓๕๒